

30.
CUMANIA

A Kecskeméti Katona József Múzeum évkönyve

2023

Főszerkesztő

dr. Pánya István

Szerkesztőbizottság

Hajagos Csaba, Wilhelm Gábor

Tördelés és borítóterv

Nagy Nikolett Vivien

Fordítás, nyelvi lektorálás

Osztényi Éva Gizella

Lektorok

dr. Bereznai Zsuzsanna néprajzkutató

dr. Voigt Vilmos professor emeritus ELTE Folklóre Tanszék

Borítón szereplő kép

Gránátbetétes arany csüngő Tiszaugról (Kiss Béla felvétele)

Nyomda

Central Dabasi Nyomda Zrt., Dabas

ISSN 0133-6088

Kiadja a Kecskeméti Katona József Múzeum

Felelős kiadó: dr. Rosta Szabolcs múzeumigazgató

Tartalomjegyzék

Szerkesztői előszó	7
<i>In memoriam</i>	
<i>Novák László Ferenc (1947–2023)</i>	
Önéletrajz.....	9
Bereznai Zsuzsanna	
A Három város kutatója, Novák László Ferenc munkássága.....	21
<i>Numizmatika</i>	
A. Vida István	
Carinus aureusa Kunpezérről	33
Steuer István – A. Vida István	
A csólyospálosi éremlelet – előzetes beszámoló	37
Raško Ramadanski – Pányá István	
Scyphatos éremlelet Kunbaracsról	51
<i>Régészet</i>	
Soós Roland	
Egy La Tène kori sarkantyú Hajós határából	65
Kovács Péter – Pányá István	
Újabb, a dunai lovasisteneket ábrázoló ólomtábla Kelebiáról.....	69
Szabó Ernő	
Adatok a Dunavecsehez kötődő római kőemlékekhez.....	75
B. Tóth Ágnes	
A „tipikus”, a „ritka” és az „egyedi”, avagy mitől „gepida” egy temető? Jelenségek és leletek a tiszai sírmezőből	103
Wilhelm Ákos Sándor – Flesch Márton	
A fülöpszállás-balázspusztai (izsák-balázspusztai) nyereg újabb rekonstrukciója. Észrevételek a honfoglalás kori nyergek szerkezetéhez II.....	135
Katona-Kiss Attila	
A Temes vidéki kunok. Régészeti és helynévi adatok a Borcsol nemzetség történetéhez	157
Pányá István – Buzás Gergely – Borbás Benjámín – Rácz Bernát	
A középkori Valfer templomának felszerelése	215
Fazekas András Kristóf – Pányá István – Mordovin Maxim	
Műszeres terepbejárások a középkori Ágasegyháza területén	235
Rácz Bernát – Pányá István	
Késő középkori zarándokampulla Katymárról	251
Balogh Jánosné Horváth Terézia – Faragó J. Csaba	
Késő gótikus ruhakapcsokról – Bács-Kiskun vármegyei példákkal	265
Rácz Miklós – Gillich Olivér	
A dunapataji református templom felújítása kapcsán tett építéstörténeti megfigyelések eredményei	301
Pányá István	
Emlékezés Szabó Kálmánra – A borbási templom feltárása.....	339
<i>Néprajz</i>	
Majláthné Sipos Csilla	
A Közép-Tisza-vidék gazdasága a 13–16. században.....	355
Bereznai Zsuzsanna	
Kecskemét népi hiedelemvilága. Népi hiedelmek a régmúltra való visszatekintésben (X–XVIII. század)	381

Romsics Imre	
A pota néprajzi csoport kutatásának 200 esztendeje	405
Helytörténet	
Kálmán Dániel – Pánya István	
16. századi Solt vármegyei címereslevelek	419
Fóti Miklós – Pánya István	
Adatok Kalocsa késő középkori-hódoltságkori helyrajzához és történetéhez.....	445
Novák László Ferenc	
A „hála” kifejeződései a XVII-XIX. században Nagykőrös példáján. Az ajándék-diszkréció-korrupció történeti gyökereihez	467
Bezsenyi Ádám	
Alulhajtós szélmalom Kiskunfélegyházán – egy ipari innováció története.....	481
Bezsenyi Ádám	
Szárasmalmok Kecskeméten.....	507
Novák László Ferenc	
Trianon árnyékában. Nagykőrös a Tanácsköztársaság hónapjaiban	525
Kis Krisztián Bálint	
A Kiskunság nyomdászata és könyvkereskedői a kezdetektől az első világháború végéig	535
Árvai-Józsa Kitty	
Egy megőrzésre érdemes gyöngyszem a belvárosban. A kecskeméti Orvos- és Gyógyszertörténeti Múzeum épületének története	547
Múzeumi arcképcsarnok	
Bezsenyi Ádám - Pánya István	
Kecel kutatója, Iván László	559
Nothof Éva – Pánya István	
Emlékezés dr. Horváth Zoltánra (1946-2021).....	565
Pánya István	
Nothof Éva helytörténész. Életmű interjú.....	567
Szerzői adatok.....	572
Summaries.....	574

Szabó Ernő

Adatok a Dunavecshöz kötődő római kőemlékekhez

A Dunavacsén található római kőemlékekre Nagy Iván hívta fel elsőként a szakma figyelmét szóban,¹ majd az Archaeologiai Értesítőben 1874-ben megjelent tanulmányában, amelyben a település piacterén álló mérföldmutató feliratát is közzétette: „*Azt hiszem, illetékes szaktudós e gyarló másolatot magáról az emlékkőről még kifoghatná igazítani és többet is kibetűzhetne belőlök. Minden esetre az emlék helyet érdemelne muzeumunkban és azt a tulajdonos város bizonyosan készséggel átengedné még talán a területén található több hasonló római emlékkővel egyetemben.*”

Felhívása meghallgatásra talált, Rómer Flóris 1874. április 23-án – Nagy Iván társaságában² – Dunavacsére utazott. Rómer öt római kőemlékről (Nr. 1–3, 7, 15) készített jegyzetet noteszébe,³ ezek közül két év elteltével kettőt publikált (Nr. 1, 3), egyről pedig röviden említést tett (Nr. 7) az Archaeologiai Közleményekben.⁴

1909-ben újabb római kövek kerültek elő, amikor Gerecze Péter és Kada Elek ásatást⁵ végzett a Dunavacséhez tartozó Csanád és Fehéregyháza pusztákon Árpád vezér sírját keresve.⁶ Utóbbi helyszínen hat római kőemlékre bukkantak (Nr. 4–6, 8–10), amelyek közül kettőt Gerecze középkorinak gondolt (Nr. 5, 6). Gerecze az ásatás eredményeinek rövid ismertetőjében további hat, a település területén megfigyelt faragott díszű római kőemléket sorolt fel (Nr. 11–14, 16, 17).⁷

A szakirodalomból ismert dunavacsei feliratos kövek (Nr. 1, 3, 8, 9) korszerű publikációja Kovács Péter munkájának eredménye.⁸

LELŐHELYEK

A helytörténeti irodalom a római kőemlékek egyik lelőhelyeként Dunavacsé középkori templomát,⁹ valamint a vacsei római „várat” jelöli meg. E két helyszín olykor összemosisdik. Az első településtörténet szerzője, Lukácsy Imre lelkész szerint Dunavacsé középkori temploma a mai református templomtól keletre feküdt, mintegy 50–60 méterre. A törökök rombolták le 1639-ben, köveit pedig a Fejér vármegyei csákvári végvár megerősítésére hordták el.¹⁰ Noha a török kőszállítás módja¹¹ és csákvári végcélja a népi fantázia szüleményének tűnik, számos szerzőnél felbukkan.¹² A dunavacsei régi református temető helyére – azaz a Rózsadombra – lokalizált római „váról” ugyancsak Lukácsynál olvashatunk először.¹³ Jóllehet Dunavacsén római ellenérőd léte nem semmilyen

* A tanulmány az NKFIH K 135317 sz. pályázat támogatásával készült.

1 „Néhány év előtt figyelmeztettem szóval már reá régészeinket.” NAGY Iván 1874 129.

2 RÓMER Flóris 1874 28.

3 RÓMER Flóris 1874 28–32.

4 RÓMER Flóris 1876 39–40. Nr. 28, 47.

5 GERECZE Péter 1910 101. A kecskeméti múzeum rövid beszámolója: [s.n.] 1910. 123.

6 Az ásatásokhoz Zolnay Jenő elmélete nyomán láttak hozzá, aki Dunavacsé határában lokalizálta Árpád sírját: ZOLNAY Jenő 1908 28–40.

7 Gerecze fényképeket és rajzokat mellőző rövid beszámolóján (GERECZE Péter 1910) túl ásatási jegyzetei szolgálhatnának bővebb információval, amelyek 1928-ban a Gerecze-hagyaték részeként kerültek a Műemlékek Országos Bizottságához. A hagyatékban azonban csak a lajstromát ismerjük, az iratanyag lappang. MOB 1928/560. (I. csoport, b./1. „A dunavacsei és solti ásatásokról való jegyzetek. (1909) Ugyanerről jegyzetek a 'Tököl' jelzésű füzetben hátul”). A Gerecze-hagyatékról: KERNY Terézia 1994 107–116.

8 TRHR 216–218.; KOVÁCS Péter 2005 106. Nr. 10.

9 Dunavacsé feltételezett középkori templomához: PÁNYA István – ROSTA Szabolcs 2015 252–253.

10 LUKÁCSY Imre 1924 7, 19. (forrását nem jelölte meg)

11 „Régi feljegyzések szerint végig az országúton sorbaállították a község lakóit és kézzel-kézre kellett adniok a templom köveit.” MOLNÁR Lajos 1944 10. A csákvári végcél kritikáját lásd: BALOGH Mihály 2000 18–19. A török kori kőszállítást ugyanakkor megerősíti, hogy amikor 1717-ben számba vették a Földváry-família földvagyományát, a dunavacsei templomnak már nem találták a kőfalát: MNL PML XIII.2. Vecse Fasc 3. (Conscriptio bonorum Földvayyanorum, Anno 1717)

12 CSEKEY Sándor 1942 91.; KOVÁCS László 1943 171.; MOLNÁR Lajos 1944 10.; BICZÓ Piroska 1976 94.; SZÁRAZ György 1976 9. = 1982 13.; MOLNÁR Miklós 2001 23.

13 „Ezen a helyen valamikor Krisztus urunk születése után az I. században virágzó város állott, hatalmas kőbástyákkal megerősített várral, melyben a római légiók páncélos katonái táboroztak. A vár az ótemető dombján állott s Pannonia keleti határának egyik őrhelyét, castrumát, képezte.” LUKÁCSY Imre 1924 5.

1. kép – Az érintett helyszínek és a dunai átkelőhelyek viszonya a középkorban (a szerző grafikája BLAZOVICH László 2002 térképmell. alapján)

régészeti adatunk, a rózsadombi római „vár” hagyománya megcsontosodott a helytörténeti irodalomban.¹⁴ Naszály Sándor pedagógus, iskolaigazgató monográfiájában a török 1639-ben már nem a középkori templomot, hanem a rózsadombi római „várat” bontja el. A szerző szerint a „vár” a római kövek forrása.¹⁵ Naszály adatát a későbbi helytörténetírás úgy „korrigálta”, hogy az 1639-es török kőszállítás kiterjesztette mind a római „vár”, mind a középkori templom kőanyagára – beleértve a római faragott köveket is.¹⁶ Összefoglalva: semmilyen bizonyítékunk nincs arra, hogy a település középkori templomából, avagy a Rózsadombról római kőanyag került volna elő. A római kövekkel kapcsolatos adatokat a település lakóitól személyesen összegyűjtő Rómer Flóris (1874) és Gerecze Péter (1909) sem tett említést e két helyszínről.

További lehetséges lelőhelyként felmerült¹⁷ Csanád pusztá¹⁸ is, azonban az itt végzett 1909-es ásatás nem hozott felszínre római kőemléket, sem bármilyen ornamentális faragványt – noha a középkori templom alapfalait sikerült megtalálni.¹⁹ Egy 1987-es hírlapi információ szerint a Petőfi-emlékházban őrzött római kőanyag több darabja a Duna medréből került elő.²⁰ Mivel a helytörténeti gyűjtemény régészeti tételeinek leltárkönyve – ha volt egyáltalán ilyen – kallódik,²¹ ez az információ egyelőre nem erősíthető meg.

Az ismert lelőhelyű dunavecsei kőemlékek mindegyikét (10 db-ot bizonyosan, 7 db-ot valószínűsíthetően²²) a Fehéregyháza pusztai középkori templom²³ romjaiból hurcolták Dunavecsére. Ha e 17 db kőemléket lajstromba

14 MÓRICZ Pál 1926 10.; MOLNÁR Lajos 1944 10.; NAGY Béla 1964 38; NASZÁLY Sándor 1974 5., 1983 26–27., 35., 42–43., 56.; NAGY Béla 1990 126.; MOLNÁR Miklós 2001 23. Kritikáját lásd: BALOGH Mihály 2000 18.

15 NASZÁLY Sándor 1983 26–27., 35. Naszály Kovács László adatára (KOVÁCS László 1943 171.) hivatkozott, Kovács azonban a középkori templom elbontásáról írt.

16 MOLNÁR Miklós 2001 23.

17 BALOGH Mihály 2000 20.

18 Csanád középkori településhez: TÍMÁR Péter 2019a 567–568., templomához: PÁNYA István – ROSTA Szabolcs 2015 253; BUZÁS Gergely – KÖNIG Frigyes – PÁNYA István 2019 14 16.

19 GERECZE Péter 1910 104.

20 FARKAS P. József 1987 4.

21 Köszönöm Kustár Rozália szíves segítségét, aki az új leltár készítésén fáradozik.

22 A Dunavecse belterületén megfigyelt római kövek lelőhelyeként Gerecze egységesen Fehéregyháza pusztát nevezte meg: GERECZE Péter 1910 102.

23 Fehéregyháza középkori településhez: TÍMÁR Péter 2019b 151., templomához: PÁNYA István – ROSTA Szabolcs 2015 253.

vesszük, feltűnő a funkcionális homogenitásuk. Egy mérföldkő és egy oszloplábazat kivételével mind sírkövek, sír építmények alkotóelemei. Származási helyükkel kapcsolatban két lehetőséget mindenképpen felvethetünk: 1. A fehéregyházai középkori templomépítés kőanyagának biztosításához olyan építményt bontottak meg, amelyben másodlagos felhasználásban, spoliaként elsősorban római temetőkből származó köveket használtak fel. 2. Az eredeti felállítási helyükről szállították el a római kőemlékeket a fehéregyházai építkezéshez. Akár másodlagos, akár sokadlagos felhasználásban került a római kőanyag a középkori templomba, a dunántúli lelőhelyük kapcsán is élhetünk egy óvatos feltételezéssel: A 245–246-ra keltezett Nr. 1 mérföldmutató távolságadata topográfiai szempontból kijelöl egy lehetséges helyszínt. Két, ugyancsak az Aquincumtól számított 55. mérföldet jelző (*ab Aquinco mp LV*) mérföldkő²⁴ feltehetően *in situ*²⁵ került elő Baracson, Annamatiá nyugati szélén a római út mellett. Amennyiben a fehéregyházai templomépítéshez felhasznált római kövek azonos helyről származnak, akkor a mérföldmutató eredeti felállítási helye alapján Annamatiához köthetjük azokat.²⁶ Ebben az esetben kizárható, hogy egy bal parti későrómai katonai létesítményhez hurcolták át a kőanyagot és azt bontották szét a középkorban, hiszen a kőben igen szegény területen fekvő annamatiái *castellum* későrómai építkezései bizonyára felemésztették a korábbi évszázadok kőanyagát.²⁷ Következésképpen a római kövek bal partra hurcolását²⁸ Fehéregyháza középkori templomépítéséhez köthetjük, a dunai átszállítás az apostagi révén²⁹ történhetett.

Sági Károly a fehéregyházai kövek eredetét illetően két lehetőséget vetett fel: „a közelben fekvő Intercisáról, vagy a kissé távolabbi, de a dunai víziút révén könnyen elérhető Aquincumból” kerültek másodlagos lelőhelyükre.³⁰ Prohászka Péter véleménye szerint „a Dunavecstől a Duna által elválasztott római település Intercisa, a mai Dunaujváros területéről származnak”.³¹ Dunavecse és az intercisai rommező földrajzi közelsége azonban nem elég erős érv a kőemlékek származását illetően, hiszen a Fehéregyháza pusztai templomdomb légvonalban egyaránt 14 km-re fekszik Intercisától és Annamatiától. A középkori szállítási lehetőségeket tekintve pedig praktikusabbnak tűnik az utóbbi helyszín (1. kép).

ŐRZÉSI HELYEK

Az 1745-ben felszentelt dunavecsei református templomba két faragott díszű római követ építettek be, amelyek ma is láthatóak (Nr. 14, 15). Két kőemlék a Magyar Nemzeti Múzeumba került (Nr. 1, 3), egy kalandos úton az Intercisa Múzeumba (Nr. 11). A solti Vécsey-kastély udvarán, főúri magángyűjtemény darabjaként őriznek egy római követ (Nr. 2), amelynek dunavecsei kötődése bizonyos. Gerecze Péter és Kada Elek 1909-es Fehéregyháza pusztai ásatásából előkerült – és mindeddig elveszettként számontartott³² – hat kőemlék közül három (Nr. 4–6) a dunavecsei Petrovics-féle mészárszék épületének udvarán (a továbbiakban Petőfi-emlékház³³) áll. Ugyancsak ide került a Gerecze által magánházaknál látott kőemlékek közül kettő (Nr. 12, 13). A Petőfi-emlékház udvarán további négy, az irodalomból nem ismert római kőtöredéket őriznek (Nr. 18–21), egyikük egy magántulajdonban lévő sztélével összetartozó darab (Nr. 18).

ELVESZETT, LAPPANGÓ KÖVEK

Rómer Flóris noteszében olvashatunk arról, hogy a 19. század közepén a városháza falában is voltak feliratos római kövek, ezeket azonban Rómer nem látta: „A többi kövek az új városháza felső sarkában vannak hátul.”³⁴ Ugyancsak Rómer jegyezte fel, hogy a pesti vármegyeháza udvarára is került egy faragott díszű római kő a településről: „Duna Vecséről Madarassy alispán úr 1848 körül a ref. papi lak istállója sarkában alakos római kő volt bele csinálva, van jelenleg a pesti megye ház udvarában, volt 8 év előtt.”³⁵ A kőemléket egyelőre nem sikerült azonosítanom.³⁶ A dunavecsei református templomtorony fala az ismert faragott díszű darab (Nr. 14) mellett további – feliratos – köveket

24 CIL III 10639; CIL III 10641.

25 FITZ Jenő 1955 71.; KISS Péter 2007 147.m, 170.

26 Annamatiából kevés feliratot ismerünk, többségük a *castellum*, néhány a *vicus* területén került elő, de Baracs középkori templomába is építettek be római köveket: KOVÁCS Péter 2008 112., legutóbb: VISY Zsolt 2020a = 2020b.

27 Az annamatiái faragott kőemlékek nagy része másodlagos felhasználásban került elő a 4. században U-alakú tornyokkal elfalazott porta *decumanából*: KOVÁCS Péter 2006 183., 2007 157., 2008 112.

28 A feltárt részek alapján az annamatiái *castellum* falait a legtöbb helyen teljesen kiszédték: KOVÁCS Péter 2006 183., 2007 157., 2012 173.

29 A középkorban használt dunai átkelőhelyhez: GYÖRFFY György 1987 341–342., 418.; BLAZOVICH László 2002 48.

30 SÁGI Károly 1945 215., 233.

31 PROHÁSZKA Péter 2021 195.

32 Dercsényi Dezső az 1930-as években már nem akadt nyomára a Gerecze és Kada ásatásból előkerült kőfaragványoknak: DERCSÉNYI Dezső 1937 325.

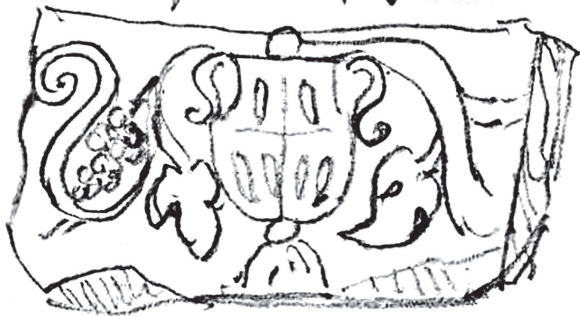
33 A Petrovics-féle mészárszék épületében (Dunavecse, Petőfi tér 1.) 1954-ben helyezték el a település helytörténeti gyűjteményét. Az önkormányzati fenntartású gyűjtemény jelenleg (2021) nem látogatható.

34 Olvasásukra 1843-ban tettek sikertelen kísérletet. RÓMER Flóris 1874 32.

35 RÓMER Flóris 1874 30.

36 A vármegyeháza szobrászati és iparművészeti díszei között jelenleg nem szerepel római kőemlék: TÓTH Antal 1990 54–58.

Kara Péter házában, 1026-ban
a fehér-nyágból

2. kép – Rómer Flóris rajza a Nr. 2 kőemlékről
(RÓMER Flóris 1874 32.)

a kalocsai érsekkertben nincsenek római kőemlékek és nincs arról sem információ, hogy valaha lettek volna.⁴⁰ Rómer és Gerecze közleményeiből ismerünk hat elveszett, lappangó kőemléket (Nr. 7–10, 16, 17).

is rejthet, amennyiben Máthé Eleknek, az egykori dunavecsei lelkész fiának visszaemlékezései pontosak: „A torony falában néhány feliratos és szalagdíszítéses római kő volt beépítve.”³⁷ Naszály Sándor többször is utalt a Petőfi-emlékház gyűjteményében lévő feliratos római kövekre,³⁸ noha jelenleg csak faragott díszű kőemlékeket találunk a gyűjteményben. Mivel a római kövekre vonatkozó egyéb adatai nem megbízhatóak, ezt az információt is fenntartásokkal kell kezelni. Balogh Mihály nyugalmazott könyvtáros, tanár helytörténeti munkájában arról olvashatunk, hogy a 20. század elején Kalocsára, az érseki palota kertjének díszítésére is vittek római köveket Dunavecseről.³⁹ Ennek a modernkori kőszállításnak máshol nincs nyoma,

KATALÓGUS⁴¹

A katalógus kőemlékeit – megbízható keltezési támpontok hiányában – tág kronológiát alkalmazva a 2–3. századra datálhatjuk. Kivételt képez ez alól a pontosabban keltezhető Nr. 1 (245–246) és a Nr. 3 (2. sz. első fele) kőemlék.

Kőemlékek Fehéregyházáról:

1. Mérföldkő

Lelőhely: Fehéregyháza puszta

Órzesi hely: Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum (Inv.n. 182.1874.1)

Mézőkő, m=165 d=45

NAGY Iván 1874 128–130; RÓMER Flóris 1874 27, 29; EphEp 2 (1875) 399. Nr. 765 (Mommsen); ORTVAY Tivadar 1876 86, 124, Nr. 27/1; RÓMER Flóris 1876 39–40. Nr. 28; WOSINSKY Mór 1896 671–672; CIL III 10640 (Domaszewski); KOVÁCS László 1943 168; FITZ Jenő 1955 71, 77; FEKETE Orsolya 1989 117. Nr. 11; KOVÁCS Péter 2005 106. Nr. 10; KISS Péter 2007 Nr. 297; HDO74982 [Feraudi]; EDCS-29601475

A dunavecsei piactéren álló mérföldmutatóra 1874-ben Nagy Iván hívta fel a figyelmet,⁴² még ugyanebben az évben Rómer Flóris személyesen is megvizsgálta és lejegyezte feliratát.⁴³ A szakma többnyire baracsi lőhellyel tartotta számon⁴⁴ a mérföldkövet, noha az a Fehéregyháza pusztai templomromból származik,⁴⁵ onnan került Dunavecse piacterére. A baracsi eredeti felállítási hely Rómer Flóris hipotetikus adata.⁴⁶ 1874-ben Dunavecse község „hazafias ajándékként”⁴⁷ a Nemzeti Múzeumba küldte.

37 MÁTHÉ Elek 1943a 174. = 1943b 161.

38 „A helyi múzeum tárgyai: (...) Római kor: (...) kövek; különböző domborművekkel, sok felirattal” NASZÁLY Sándor 1983 30. Lásd még: NASZÁLY Sándor 1974 5., 1983 27.

39 BALOGH Mihály 2000 19. (forrását nem jelölte meg).

40 Köszönöm Dr. Lakatos Andor levéltárvezető (Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár) szíves tájékoztatását.

41 A katalógus összeállítását 2021-ben lezártam. Az azóta eltelt időszakban Vörös Ildikó dunavecsei lokálpatrióta tájékoztatása szerint az alábbi változások történtek: A Nr. 18 sírsztélé nagyobbik töredékét beszállították a Petőfi-emlékházba a Városcsok utcából. Ugyancsak bekerült a Petőfi-emlékház udvarára egy sírsztélé feliratos mezőjének töredéke a Bartók Béla útról, valamint egy sírsztélé fő képmezőjének töredéke – félalakos ábrázolásokkal – a Cédrus utcából. Utóbbi két kőemlék tudományos feldolgozása folyamatban van. Ezúton köszönöm Vörös Ildikónak a tanulmány elkészítéséhez nyújtott nélkülözhetetlen segítségét.

42 NAGY Iván 1874 128–130.

43 RÓMER Flóris 1874 27., 29., 1876 39–40. Nr. 28.

44 WOSINSKY Mór 1896 671.; KUZSINSZKY Bálint 1902 141.; POLGÁR Iván 1932 8.; FITZ Jenő 1955 71. („Annamatia táborkapujánál”); FITZ Jenő 1962 9. („bei dem Lagertor”); FEKETE Orsolya 1989 117. Nr. 11; KISS Péter 2007 56., 147., 170., 179. („Derecskey L. szőlőjében”); 202–203., Nr. 297; EDCS-29601475.

45 RÓMER Flóris 1874 29., 1876 40.

46 Lásd: „col. mil., quam olim stetit in Puszta Baracs ex numero milium colligit Rómerus” (Mommsen). Hóke Lajos publikációjából (HÓKE Lajos 1872) ekkor már ismert volt Rómer számára két másik, Aquincumtól származott 55. mérföldet jelző mérföldkő, amelyek valóban Baracson kerültek elő: CIL III 10639, 10641.

47 ORTVAY Tivadar 1876 113., 125.

3. kép – A Nr. 2 kőemlék a Vécsey-kastély udvarán, 2020. június (a szerző felvétele)

Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Iul(io) Philippo | P(io) F(elici) Invicto Aug(usto) pon|tifici maximo trib(uniciae) potes[tatis] co(n)s(uli) patri | patri[ae pro]co(n)s(uli) et | M(arco) Iul(io) Phi[lip]po nobi[lissimo] Caes(ari) n(ostro) filio | Aug(usti) n(ostr) et Marciae | Otacili[ae] Severae | sanctissimae Aug(usti) n(ostr) | coniugi Aug(usti) n(ostr) matri | castrorum exercitus | ab Aq(uinco) | m(ilia) p(assuum) LV. [Kovács Péter olvasata]

2. Sírsztélé

Lelőhely: Fehéregyháza puszta

Őrzési hely: Solt, Vécsey-kastély

Mézőkő, (60)×(104)×28

RÓMER Flóris 1874 32 (rajz); SOÓS Árpád 1929 3–4; ERDÉLYI Gizella 1958 54, 56, XVII. tábla (18. rajz); NAGY Béla 1990 127, 435 (kép); SZENTPÉTERI József 2008 62; SZENTPÉTERI József 2012 9; PETKES Zsolt – ZSIDAI Zsuzsanna (szerk.) 2013 2. (1. kép)

Rómer Flóris 1874-ben dunavecsei gyűjtőútján Kara Péter házában rajzot készített jegyzetfüzetébe a kőemlékről, valamint feljegyezte méreteit és lelőhelyét: „a fehér-egyházból” (2. kép).⁴⁸ Később nem publikálta a követ. A szakma által mindeddig elveszítettként számontartott darab nagy biztonsággal azonosítható a solti Vécsey-kastély kertjében található két római kőemlék egyikével. E két római faragványt a helytörténeti irodalom Török Aurél 1886-os tételhegyi ásatásához⁴⁹ köti. Elsőként Soós Árpád tanító próbálta 1929-es munkájában kapcsolatba hozni az akkor még a révbéri Teleki-kastélyban található köveket a Tételhegygel: „A sírok sírkövekkel voltak ellátva, melyeken római felírások olvashatók és azokon kifaragott amforákból kifüggő szőlőfürtök láthatók. E sírok kövei közül 3 drb. klasszikus példány ma is látható gróf Teleki Gyula úr öméltsága révbéri kastélya falában, mint dombormű beépítve.”⁵⁰ E három kőemlék közül kerülhetett kettő a solti Vécsey-kastély kertjébe. Utóbbiakat Nagy Béla solti pedagógus, iskolaigazgató 1990-ben kiadott helytörténetében a tételhegyi ásatáson fellelt szarkofágdarabokként határozta meg.⁵¹ Legújabban Szentpéteri József említette a tételhegyről származó leletek között a Vécsey-kastély kertjében őrzött két kőemléket, amelyeket „a római kor végére (4–5. század)” keltezett.⁵² Zsiga-Hornyik Adrienn a Török-féle hagyaték vizsgálata során nem talált bizonyítékot arra, hogy római kőfaragványok kerültek volna elő az 1886-os ásatáson.⁵³ Az ásatásról beszámoló korabeli hírlapcikknek sem említettek római köveket a felkutató leletek

48 RÓMER Flóris 1874 32. Rómer rajzát lásd még: ERDÉLYI Gizella 1958 XVII. tábla, 18. rajz

49 Az ásatásához: ZSIGA-HORNYIK Adrienn 2014

50 SOÓS Árpád 1929 3–4.

51 NAGY Béla 1990 126–127., 435. Zsiga-Hornyik Adrienn összekeveri Soós és Nagy adatait: ZSIGA-HORNYIK Adrienn 2014 33.

52 SZENTPÉTERI József 2008 62., 2012 9.

53 ZSIGA-HORNYIK Adrienn 2014 33.

között.⁵⁴ A Vécsey-kastély két faragott díszű római kövének egyikét kétségkívül tévesen hozták kapcsolatba a Tételhegygel, hiszen az Rómer adatai szerint egyértelműen Fehéregyházáról származik. Innen került Kara Péter dunavecsei házába, majd Révbérre, a Teleki-gyűjteménybe és végül Soltra, a Vécsey-kastély parkjába. Noha bizonyíték nincs rá, elképzelhető, hogy a másik faragvány⁵⁵ is hasonló utat járt be.

Arra a kérdésre, hogy a római kövek hogyan kerülhettek kapcsolatba a Tételhegygel, egy 1901-es hírlapi cikk nyújthat támpontot: „Kunszentmiklósról ma érdekes, de hihetetlennek látszó távirati értesítést kaptunk nem rendes tudósítónktól. Tartalma ez: Farkas Sándor szentesi régész fölfedezte a solti Tétel-dombok közelében a honszerző vezérek temetőjét. (...) A leletek sírkövek és hosszú lándzsás, egyenes kardos, ezüst kengyeles, pitykés sirmellékletek. A sírkövek közepén turbános vezér, jobbról-balról keleti öltözetű nők alakjai láthatók, majd szőlőfürtökkel kerített kehely, nyilazó vitézek, sisakos férfiak, mindez fehér márványba vésve. (...) A leletek egy részét eddig a Teleki grófok közeli kastélyában helyezték el.”⁵⁶ A hírt már a napilap másnapi számában cáfolták: „(...) Ez a hír, mint nekiünk írják, ilyenformán nem áll meg, mert Farkas csak elszórt nyomok alapján sejtí azt sok más arkeológussal egyetemben, hogy a Tétel méhében régi magyar emlékeket lehetne találni. (...) Farkas Sándor is gyűjtött néhány régiséget. Ki is doboltatta, hogy ő vásárolt ilyesmit, de ásatást maga a Títelen nem végzett soha, csak tervezte. (...) Farkas néhány leletet elküldött Révbérre, Teleki Gyula gróf birtokára, de ezek a környékből valók s eredetük nincs biztosan megállapítva. (...)”⁵⁷ Amennyiben az említett „szőlőfürtökkel kerített kehely” ábrázoló sírkő azonos a tárgyalt sztélétörredékkel, akkor Farkas Sándor régiségggyűjtő gyógszerzés⁵⁸ közvetítésével kerülhetett Dunavecseről Révbérre, a Teleki-gyűjteménybe.

A kőemlék egy sírsztélé minden oldalról töredékes alsó darabja. Faragott díszítményén volutás *kratér*ből fakadó, balra és jobbra elágazó, szimmetrikusan ábrázolt szőlőhajtás látható.⁵⁹ A bal oldali inda kacsban végződik, a hajtáson egy szőlőfürt és egy levél. A jobb oldali inda töredékes, a fürtből csak a fürtkocsány maradt meg, a levél ép, a kacsvégződés letört. A levéllemezek szív alakúak a karéjok érzékeltetésével, mélyen tagolt öblökkel. A szőlőfürt kúp alakú, tömött. A *kratér*⁶⁰ nyaka és az edénytest hosszanti bordákkal díszített. A díszedény két füle alul és felül volutákban végződik. A *kratér*ből fakadó szőlőhajtás felett egy domború taggal keretelt, kimélyített mező nyomai láthatók, amelyet azonban néhány centiméterrel keret felett lefűrészelték (3. kép).

3. Sírsztélé

Lelőhely: Fehéregyháza puszta

Órzesi hely: Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum (Inv.n. 182.1874.3)

Méskő, (81)×(66)×22

RÓMER Flóris 1874 31; EphEp 2 (1875) 364. Nr. 601; RÓMER Flóris 1876 47; ORTVAY Tivadar 1876 86, 125, Nr. 27/3; CIL III 10319; GÜNDEL, Fridericus 1895 74. Nr. 68; HAMPEL József 1906 28–29. Nr. 14; FITZ Jenő 1978 366. Nr. 15; FITZ Jenő 1995 901–902. Nr. 569/1; KOVÁCS Péter 2000 68–69. Ah. Nr. 45=46=63;⁶¹ TRHR 216; HD038452 [Feraudi]; EDCS-27600014; Lupa 9896

Rómer Flóris 1874-es dunavecsei gyűjtőútján Pap József házában rajzolta le a sírsztéléből megmaradt töredékes feliratos mezőt.⁶² Még ebben az évben Dunavecse község „hazafias ajándékként”⁶³ a Nemzeti Múzeumba küldte a kőemléket. Rómer Flóris adatai szerint a sztélét mintegy 55 évvel korábban – tehát 1819 körül – hozták el a Fehéregyháza pusztai romok közül.⁶⁴

[D(is) M(anibus)] | T. Ba[- - -] | f(ilius) Pol(lia tribu) [- - - | - - -] Efeso A[- - - leg(ionis) - - -] | Ad(iutricis) (centuria) Iul(ii) [- - - | - - -] iri an(norum) XXX[- - -] | stip(endiorum) XII [- - -] | h(ic) s(itus) e(st). [Kovács Péter olvasata]

4. Sírsztélé

Lelőhely: Fehéregyháza puszta

Órzesi hely: Dunavecse, Petőfi tér 1. (Petőfi-emlékház udvara)

54 Budapesti Hírlap 6:262 (1886.09.21) 6; Pesti Hírlap 8:262 (1886.09.21) 8; Fővárosi Lapok 262 (1886.09.21) 1908; Nemzet 5:1462 (1886.09.24.) melléklet.

55 Fotója: PETKES Zsolt – ZSIDAI Zsuzsanna (szerk.) 2013 2. (2. kép)

56 Budapesti Hírlap 21:229 (1901.08.21) 4. A hírt átveszi: Hazánk 8:197 (1901.08.22) 7; Magyar Nemzet 20:209 (1901.08.22) 7; Magyar Polgár 24:189 (1901.08.22) 6; Pesti Napló 52:230 (1901.08.22) 7.

57 Budapesti Hírlap 21:230 (1901.08.22) 6. A cáfolatot átveszi: Hazánk 8:198 (1901.08.23) 6; Pesti Napló 52:231 (1901.08.23) 8; Kecskeméti Lapok 34:34 (1901.08.25) 4.

58 Farkas Sándorról: LŐRINCZY Gábor 1988

59 A pannoniai szőlőinda-ábrázolásokhoz: GÁSPÁR Dorottya 2016 121–122.

60 A pannoniai díszedény-ábrázolásokhoz: BARKÓCZI László 1985 101–102. Barkóczi *kantharosként* határozta meg a pannoniai sztéléken feltűnő díszedényeket.

61 Kovács Péter három katalógus számmal is szerepelteti: Az Ah. Nr. 46. alatt hivatkozott irodalomban Ortvaýnál a „Feliratos római emléktábla” megegyezik a szóban forgó sírsztélével. A sírsztélé a Dunavecseről előkerült mérföldkövek között is szerepel (Ah. Nr. 63), bizonyára elütésről lehet szó.

62 RÓMER Flóris 1874 31.

63 ORTVAY Tivadar 1876 113, 125.

64 RÓMER Flóris 1874 31, 1876 47.

Mészkö, (70)×(53)×26

GERECZE Péter 1910 101. Nr. 2;
NASZÁLY Sándor 1983 27. ad 1/2; BALOGH
Mihály 2000 17. (kép)

1909-ben Gerecze Péter és Kada Elek Fehéregyháza pusztai ásatásán került elő egy töredékes sztélé az „*alapfalak kutatása közben mint építőanyag*”. „*Római síremlék 70 cm magas és 50 cm széles töredéke, melynek jobboldalán még látható a két egymás fölé helyezett díszes oszlop. Ezeknek a baloldalon is hasonlók feleltek meg és a vízszintes gerendával kapcsolatban egy alsó és egy felső képmezőt zártak maguk közé. A felsőben a római sírkövek ismert típusa a jobbkez ujjával a balkézben tartott papírtekercsre mutató bő tunikás alak fej nélküli mellképe; az alsóban pedig egy bozontos szakállas fej látható, minőt sok római sírkövön találunk.*”⁶⁵ Naszály Sándor téves adata szerint a Magyar Nemzeti Múzeumba került.⁶⁶ Gerecze leírása kétségtelenül illik arra a darabra, amely Naszály helytörténeti munkájának megírása idején is a Petőfi-emplékház udvarán volt.⁶⁷

A töredéken két, egymás fölötti képmező⁶⁸ jobb oldala maradt meg. Mindkétben portrékat ábrázoltak, oszlopokkal keretezve. A felső képmezőt jobbról szegélyező oszlop fejezete letört. Az oszloptörzs fentebb csavart kannelúrás, alul pikkelydíszes. A lábazat tagozata két domború gyűrűből (*torus*) áll. A két tag négyszögű talplapon (*plinthus*) nyugszik. A felső képmező portréiból egy férfi félalakos ábrázolása őrződött meg. Feje letört. Hosszú ujjú tunikát (*tunica manicata*), fölötté pedig köpenyt visel. A köpenyt a jobb vállán eredetileg fibula fogta össze, ami a kő sérülése miatt ma már nem azonosítható. A köpeny mellkasi redőjének szélessége illeszkedik a jobb vállról leomló függőleges redő szélességéhez. A bal vállon látható redő a visszahajtásból adódik, így megfigyelhető a köpeny szegélydísze, amely hullámos rojtokból áll.⁶⁹ A férfi bal kezében egy *columnából* álló, zárt irattekercset (*volumen*) tart. A tekercstartó bal kéz kinyújtott mutató- és kisujja *corna*-gesztust formál. Jobb kezének kinyújtott mutatóujja érinti a bal kézben tartott tekercset („*Einfingergestus*”).⁷⁰ A két képmezőt elválasztó díszítetlen perem áthidaló szerepet tölt be az építészeti elemekkel tagolt sztélén. A második képmezőt ugyancsak oszlopok szegélyezték. A megmaradt jobb oldali oszlop fejezetét⁷¹ egyszerű nyakgyűrű választja el a félhengeres oszloptörzstől. A nyakgyűrű felett teltleveles, egysoros levélgallér. Az akantuszlevelek erősen geometrizáltak. Fölöttük kettős *abacus*, amelyet stilizált, dugószerű *abacus*-virág díszít. Az oszloptörzs megőrződött felső része függőleges kannelurákkal díszített. Az alsó képmező portréiból mindössze egy férfifej maradt meg. A férfi gerezdekbe rendezett haja eltakarja füleit és összeér sűrű szakállával. Bajuszt visel, orra leerve. Mandulavágású szemei nyitottak, a szemhéjak látszanak (4. kép).

4. kép – A Nr. 4 sírsztélé a Petőfi-emplékház udvarán, 2020. május (a szerző felvétele)

65 GERECZE Péter 1910 101. Nr. 2.

66 NASZÁLY Sándor 1983 27. ad 1/2.

67 A kőemlék azonosítható az 1979-es gyártási évű, „Szülőföldemen” című dokumentumfilm egyik jelentén: BABICZKY László rend. 1979 13:20 perc

68 A portréábrázolások két képmezőbe történő elrendezése viszonylag ritka kőfaragói megoldás Pannoniában, Pannonia Inferior területéről egyetlen további példát ismerek: Lupa 10580 (Óbuda).

69 A közép-Duna-vidéki tartományok tekintetében a díszített szegélyű köpeny viselése az újabb kutatások tükrében inkább személyes ízlés kérdése lehetett, rangjelző szereppel valószínűleg nem bírt: ROTHE, Ursula 2012 158–159. (a régebbi irodalommal). A díszítő szegélypánt és a rojtdíszítés különbségéhez: GÁSPÁR Dorottya 2016 112.

70 A kézben tartott íróanyagok tipológiájához, valamint a tekercsekhez kapcsolódó gesztusnyelvhez: AGÓCS Nándor GRÜLL Tibor – JUSZTINGER János – SZABÓ Ernő 2021 29–30., 32.

71 Gosztonyi Gyula tipológiájába nehezen illeszthető: vö. GOSZTONYI Gyula 1941

5. kép – A Nr. 5 kőemlék szemből, felülről, hátulról és alulról, 2020. május (a szerző felvételei)

5. Sztélészerű sír építmény koronázó dísz

Lelőhely: Fehéregyháza puszta

Órzési hely: Dunavecse, Petőfi tér 1. (Petőfi-emlékház udvara)

Méskő, (43)×(85)×30

GERECZE Péter 1910 103–104; FARKAS P. József 1987 4. (fotó)

1909-ben Gerecze Péter és Kada Elek Fehéregyháza pusztai ásatásán faltörmelék közé keverve került elő. A mindaddig elveszettként számontartott darabot a Petőfi-emlékház udvarán találtam meg. Az ásató Gerecze „ülő oroslán töredékként” határozta meg és a korai Árpád-korra keltezte: „hátáról egykor tán kapufél vagy kapubaldachin oszlopa emelkedett, szintén a legkiválóbb ismertető része a XI–XII. századi templomoknak.”⁷² Megállapításai kapcsán több probléma is adódik. A kapuoroszlánok a kisméretű⁷³ Árpád-kori falusi templomokra nem jellemzőek, inkább igényesebb monostortemplomok, katedrálisok esetében fordulnak elő. Az oszloplábazatnak vélt henger alakú tag nem a kőoroszlán hátán, hanem az állat fara mögött helyezkedik el, így nem lehet szó kapuépítményt hordozó kapuoroszlánról. A Gerecze által feltételezett újrahasonosítási mód is kizárható: „alsó fele tükkör-simára van koptatva”, „egyik végén tenyérnyi lyuk jelzi a kapu sarokgerendájának helyét”, „sok ideig szolgálhatott e töredék fölé fordított helyzetben kapu, vagy utcaajtó-küszöb gyanánt”⁷⁴

A töredék eredetileg egy római síremlék koronázó díszének bal oldali része volt. A koronázódísz két, egymásnak háttal fekvő hím oroslánt ábrázolt, amelyeket egy henger alakú tag választott el egymástól. Ez a koronázódísz típus Pannoniában általánosan elterjedt.⁷⁵ A koronázódíszből a bal oldali oroslán fej nélküli teste, valamint középtag alsó része maradt meg. A középtag⁷⁶ eredetileg egy elliptikus henger volt. A csonka kőemlék felülnézetében pontosan kirajzolódik a henger ellipszis alakú metszete. Ha a középtag előtt volt is valamilyen reliefszerű ábrázolás, annak mára nem maradt semmi nyoma. Valószínűbb, hogy egy egyszerű *cista*, vagy *kalathos* állt az antitetikus beállítású állatok között. A hím oroslán nyakán plasztikusan kidolgozott sörény nyomai figyelhetők meg. Maga alá húzott mellső lába alatt – az analógiák alapján⁷⁷ – kosfejet tarthatott, amely azonban a kő sérülési miatt nem azonosítható egyértelműen.⁷⁸ A zsákmányállat feje a „kanonikus” ábrázolásmódnak megfelelően

⁷² GERECZE Péter 1910 103.

⁷³ Gerecze a Fehéregyháza pusztai templom kapcsán: „alig lehetett 10–15 méternél hosszabb, s ennek megfelelően 4–5 méternél szélesebb” GERECZE Péter 1910 103.

⁷⁴ GERECZE Péter 1910 103–104.

⁷⁵ Összefoglalóan Pannoniára: TÓTH István 1984 155–157. = 1989 115–119.; GÁSPÁR Dorottya 2016 761–769; a Dunai provinciákra: SCHOLZ, Markus 2012b 386–389. Liste 99, Karte 16 (elterjedési térkép: piros körök). Igor Kulenović és Miona Muštra a koronázódíszekre vonatkozó elterjedési térképe Északkelet-Pannónia tekintetében meglehetősen hiányos, így a térkép alapján levont következtetésük – a koronázódíszek Poetoviából tejednek el – nem tartható: KULENOVIĆ, Igor – MUŠTRA, Miona 2002 146 (elterjedési térkép), 148–149.

⁷⁶ Gáspár Dorottya a henger alakú tagot a pannoni koronázó díszeken általánosan *modius*ként azonosította, amely előtt többnyire reliefszerű ábrázolás látható (legtöbb esetben szakállas férfifej): GÁSPÁR Dorottya 2016 761. A középtagok differenciáltabb csoportosításához lásd: ERDÉLYI Gizella 1974 107.; TÓTH István 1984 155. = 1989 115–116.; SCHOLZ, Markus 2012a 317. Tab. 23.

⁷⁷ Pannonia Inferior területéről: Lupa 651 (Dunaföldvár); 9905 (Dunaújváros); 809 (Szemely); 5200 (Szöny); 2874, 26382 (Donji Petrovci), 4282 (Popovac); 5722–5724, 26363 (Sremska Mitrovica); 26381 (Brestac).

⁷⁸ Pannoniában a mancs alatt ábrázolt zsákmányállat az esetek több mint kétharmadában juh. A statisztikákhoz: HUNTER, Fraser 2003 63

a koronázódísz közepe felé néz, így a ráhelyezett mellső láb és talpzat háromszöget zár be. A prédára helyezett mellső lábon a karmok faragása hangsúlyos. A mellső láb helyzetéből következően profilban ábrázolt oroszlánfejeket feltételezhetünk,⁷⁹ amely ritkább kompozíció a szembeforduló fejű oroszlánokhoz képest. A hátsó lábon átvetett, a középtag elé belógó fark élesen látszik. Az oroszlán lapos (5 cm magas), párkányszerű talpza-
ton fekszik. A talpzat eredeti szélessége és mélysége kiszkereszthető: 148×30 cm. Ez a méret megadja a sztélétörzs szélességét és vastagságát, amelyhez a koronázódísz eredetileg csatlakozott. A különálló elemek összeillesztését csapolások segítették, így a koronázódísz alján csaplyukat találunk, nem pedig egy „*kapu sarokgerendájának helyét*” – ahogyan azt Gerecze gondolta. A több darabból összeállított sztélészerű sírépítmények („*Stelenmonument*”) stabilitását rendszerint egy önálló lábazat / perselykő biztosította.⁸⁰ A sztélészerű sírépítmények – csakúgy mint a sztélék – frontális irányultságúak, ennek megfelelően a dunavecsei koronázódísz hátsó oldalát is nyersen hagyták (5. kép).

6. kép – A Nr. 6 oszlopláb szemből és felülről, 2020. május (a szerző felvételei)

6. Oszloplábazat

Lelőhely: Fehéregyháza puszta

Őrzési hely: Dunavecse, Petőfi tér 1. (Petőfi-emlékház udvara)

Mészkö, (27)×42×(24,5)

GERECZE Péter 1910 103.

1909-ben Gerecze és Kada Fehéregyháza pusztai ásatásán a faltörmelék között előkerült egy „*román ízlésű oszlopláb*”, amelyet Gerecze a XI–XII. századra keltezett.⁸¹ Feltehetően azonos azzal a darabbal, amely a dunavecsei Petőfi-emlékház udvarán található az 1909-es feltárásból előkerült két római köemlékkel (Nr. 4–5) együtt. Az oszloplábazat is inkább a római korra datálható.⁸² A lábazat tagozata két domború gyűrűből (*torus*), valamint az általuk közrefogott homorulatból (*scotia*, vagy *trochilus*) áll. A három tag négyszögű talpapon (*plinthus*) nyugszik. Ez az ún. attikai lábazat – a toszkán lábazat mellett – az egyik leghasználatosabb forma volt Pannónia építészetében.⁸³ A lábazat eredeti mélységének több mint fele letört. A 38 cm átmérőjű oszloptörzsből a csak néhány cm maradt meg a felső *torust* szegélyező szalag fölött (6. kép).

7. Sírsztélé?

Lelőhely: Fehéregyháza puszta

Őrzési hely: elveszett

Ismeretlen anyag és méretek

RÓMER Flóris 1874 31; RÓMER Flóris 1876 47. („*Jegyzék*”)

Rómer Flóris 1874-es dunavecsei gyűjtőútján noteszébe rövid feljegyzést tett a köemlékről: „*Fehér Egyház templom dűlőjéből hozták, Pap Sándorné udvarában sírkő töredék három fővel, oszlop jobbra, – baba*”.⁸⁴ A sírkőről rajzot nem készített, méretadatot nem rögzített. 1876-os közleményében csak említi a köemléket: „*Fehéregyház romjai közül hozták a három főt mutató faragmányt, mely Duna-Vecsén Pap Sándorné udvarában áll. Ez egy sírkőnek képes töredéke – babákkal.*”⁸⁵ A „*baba*” kifejezés minden bizonnyal a tulajdonos, Pap Sándorné szóhasználatát idézi. Gerecze – valószínűleg tévesen – azonosnak vélte a Nr. 17. kocsibrázolást mutató darabbal.⁸⁶

Fig. 5 (a Birodalom nyugati felében), 64 Fig. 6 (az egyes nyugati provinciákban).

79 Közeli analógia egy megegyező méretű oroszlánpár Tabajdról: Lupa 4039.

80 A sírépítménytípushoz: SCHOLZ, Markus 2012a 287. (összefoglalóan), 313–330. (a dunai provinciák vonatkozásában).

81 GERCZE Péter 1910 103.

82 Noha Gerecze a középkorra keltezte, az ásatónak is feltűnt az oszlopláb antik jellege: „*antik tagozása élesen megkülönböztethető a későbbi XIII. századi román ízlésű oszlopláb ellapított, s a stilobaton is túlterjedő párnájának tagozásától*” GERCZE Péter 1910 103.

83 HAJNÓCZI J. Gyula 1987 33.; KISS Ákos 1987 102–109.

84 RÓMER Flóris 1874 31.

85 RÓMER Flóris 1876 47. („*Jegyzék*”)

86 GERCZE Péter 1910 102. Nr. 6.

8. Szepulkrális kőemlék felirattal

Lelőhely: Fehéregyháza puszta

Órzesi hely: elveszett

Ismeretlen anyag és méretek

GERECZE Péter 1910 101. Nr. 3; KOVÁCS Péter 2000 68. Ah. Nr. 47; TRHR 217; HD038454 [Feraudi]; EDCS-28000285

1909-ben Gerecze Péter és Kada Elek Fehéregyháza pusztai ásatásán került elő az „alapfalak kutatása közben mint építőanyag”.⁸⁷ Valószínűleg egy sírsztélé feliratos mezőjének baloldali töredékéről lehet szó.- - - - - | [- - -]M[- - -] | *stip(endiorum)* [- - -] | *mil(iti) c[oh(ortis)?]* | *heres c[oniugi? - - -]*.
[Kovács Péter olvasata]

9. Feliratos „kőlap”

Lelőhely: Fehéregyháza puszta

Órzesi hely: elveszett

Ismeretlen anyag és méretek

GERECZE Péter 1910 101. Nr. 4; KOVÁCS Péter 2000 68. Ah. Nr. 48; TRHR 218; HD038455 [Feraudi]; EDCS-28000286

A „kőlap” 1909-ben Gerecze és Kada Fehéregyháza pusztai ásatásán került elő az „alapfalak kutatása közben mint építőanyag”.⁸⁸

[- - -]IL[- - -] | [- - -]SLY[- - -].

10. Szepulkrális kőemlék

Lelőhely: Fehéregyháza puszta

Órzesi hely: elveszett

Ismeretlen anyag, ?×50×?

GERECZE Péter 1910 101. Nr. 1; NASZÁLY Sándor 1983 27. ad 1/1.

1909-ben Gerecze és Kada Fehéregyháza pusztai ásatásán került elő az „alapfalak kutatása közben mint építőanyag”. „Egy római síremlék töredéke, mely 50 cm széles, ismeretlen magasságú, tán sírkőláda keskenyoldali kőlapja lehetett. Mélyített kép mezőjén, melyet 5 cm széles perem vesz körül egy lefelé fordított fáklyára támaszkodó ifjúnak, két alsó keresztbe tett meztelen lábszára látható magas domború műben.”⁸⁹ Naszály Sándor téves adata szerint a Magyar Nemzeti Múzeumba került.⁹⁰

Mint hogy Gerecze egy sírkőláda keskenyebb oldallapjaként képzelte el, a kőlap nem lehetett túl vastag. 50 cm-es szélessége azonban csekélynek tűnik egy szarkofágláda oldallapjához, hacsak nem hamvurnát feltételezünk. Ám a lefelé fordított fáklyára támaszkodó alakok a kőládakon rendszerint a feliratos mezőt is magába foglaló frontális oldalon tűnnek fel. Esetleg egy síraedicula oldalfaláról lehet szó.

Vélhetően Fehéregyházáról Dunavecserre hurcolt kőemlékek⁹¹

11. Sírépítmény elem

Lelőhely: Fehéregyháza puszta?

Órzesi hely: Dunaújváros, Intercisa Múzeum (Inv.n. 55.4.1)

Mészki, 60×(133)×26,5

GERECZE Péter 1910 102. Nr. 9; KOVÁCS László 1943 168; SÁGI Károly 1945 229, 247. Nr. 6/b; B. VÁGÓ Eszter 1957 631. Nr. 410. (Taf. 88/1); ERDÉLYI Gizella 1974 94, 200. Nr. 125; LŐRINCZ Barnabás 1975 Nr. 1. (1. kép); VISY Zsolt 1977 (7. kép); NASZÁLY Sándor 1983 27. ad 1/4;⁹² RÖRING, Christoph 1983 14–15, 77–78, 82. (Taf. 9/1); LŐRINCZ Barnabás 1996 12, 15. Nr. 5; VISY Zsolt 1997 52–53, 61, 67–68, 83, 89, 189. Nr. 67; BALOGH Mihály 2000 19; MOLNÁR Miklós 2001 23; ZINN, Frank 2001 241 PI86, 243 (Abb. 76); BARKÓCZI László 2010 42; GÁSPÁR Dorottya 2016 717. Nr. 878; SÁNDORNÉ ABLONCZY Zsuzsanna 2018 222, 246; Lupa 4009

87 GERECE Péter 1910 101. Nr. 3.

88 GERECE Péter 1910 101. Nr. 4.

89 GERECE Péter 1910 101. Nr. 1.

90 NASZÁLY Sándor 1983 27. ad 1/1.

91 Az itt sorolt, Dunavecse belterületén megfigyelt római kövek lelőhelyeként Gerecze egységesen Fehéregyháza pusztát nevezte meg: „Az a hely, honnan e kövek mint kiasott falmaradványok Dunavecserre kerültek, a községtől körülbelül háromnegyed órára a Fehéregyház pusztának Templomdomb nevű magaslatán a Vörösmarty-féle (ma Beck Miksa úr tulajdonában levő) gazdasági épületektől keletre pár ezer lépésre terül el.” GERECE Péter 1910 102.

92 Naszály Sándor helytörténeti munkájában négy követ egybemosott, köztük a szóban forgót. Téves adata szerint a Magyar Nemzeti Múzeumba került: „küszöbök, 2 lovaskocsi, ló és zebra hátára ugró oroszlán, szakállas férfi mellképe, kocsi vágató lovakkal, bennülőkkkel...”

A szakma mindeddig egyöntetűen dunapentelei lelőhellyel tartotta számon⁹³ a kőemléket. B. Vágó Eszter adatai szerint az intercisai katonai tábortól néhány kilométerre délre, a Duna-parton, az un. Markap-Kazaldombtól kb. 200 méterrel északra került elő. Innen az Apostagi-szigetre vitték, majd a múzeumba.⁹⁴ A kő 1938-tól valóban az Apostagi-, vagy más néven Schalbert-szigeten volt, csak hogy nem Dunapenteleléről került oda. 1910-ben Gerecze Péter említette elsőként a Dunavecse belterületén megfigyelt római kövek között, pontosabb helyszínmegjelölés és méretadatok nélkül: „Egy vágató lovaktól vont kocsit és a bennülőket ábrázoló töredék.”⁹⁵ Úgy tűnik, hogy Gerecze csak a kő bal oldalát látta, hiszen a kocsit kísérő lovasról nem tett említést. Kovács László dunavecsei születésű egykori minisztériumi tanácsos visszaemlékezése szerint 1924-ben, felújítási munkák során a parókia egyik melléképületének falában bukkant elő újra a kőemlék, amely kibontása után ideiglenesen a parókia folyosóján kapott helyet. Néhány évvel később a templomkertbe vitték, ahol Szigethy Gyula hitoktató kis lapidáriumot rendezett be a településen előkerült római faragványokból.⁹⁶ Az Apostagi-sziget Dunavecsevel szembeni északi része 1921-től alkalmi, majd 1935–36-tól állandó helyszíne volt a Keresztyén Ifjúsági Egyesület cserkész táborának. A sziget északi része akkoriban – Dunavecse-sziget néven – a dunavecsei református egyház tulajdona volt, amely jó kapcsolatot ápolt cserkész táborát működtető egyesülettel.⁹⁷ 1937 őszén az egyesület kérelemmel fordult a dunavecsei presbitériumhoz, hogy átviessék a kőemléket a szigeti cserkész táborba a haranglábuk megtámasztásához, szembé tételéhez. A presbitérium a tulajdonjog fenntartásával átengedte a faragványt,⁹⁸ amely így került 1938 nyarán Dunavecseről az Apostagi-szigetre,⁹⁹ majd onnan 1953-ban¹⁰⁰ a Sztálinvárosi Állami Múzeumba (ma Intercisa Múzeum). A dunapentelei – téves – lelőhelyadat már közvetlenül a kőemlék szigetre kerülése után felmerült egy hírlapi beszámolóban,¹⁰¹ a tévedésnek a cserkészeknek az intercisai feltárásokba való bekapcsolódása¹⁰² szolgáltatható táptalajul. Az 1938-ban készült fotók alapján a faragvány bal felső sarka azóta jelentős sérülést szenvedett (7–9. kép).

7. kép – A kőemlékkel megtámasztott harangláb a dunavecsei szigeten, 1938 augusztus (Sebők Lajos cserkészvezető felvétele, a fotót közli: SÁNDORNÉ ABLONCZY Zsuzsanna 2018 246)

12. Szepulkrális kőemlék

Lelőhely: Fehéregyháza puszta?

Őrzési hely: Dunavecse, Petőfi tér 1. (Petőfi-emplék ház udvara)

Méret: (36)×(39)×12

GERECZE Péter 1910 102. Nr. 8; NASZÁLY Sándor 1983 27. ad 1/4.¹⁰³

93 B. VÁGÓ Eszter 1957 631. Nr. 410.; ERDÉLYI Gizella 1974 200. Nr. 125; LŐRINCZ Barnabas 1975 Nr. 1; RÖRING, Christoph 1983 14–15.; LŐRINCZ Barnabas 1996 12., Nr. 5; VÍSY Zsolt 1997 52–53. Nr. 67; ZINN, Frank 2001 241. P186; BARKÓCZI László 2010 42.; GÁSPÁR Dorottya 2016 717. Nr. 878; Lupa 4009. Dunaújvárosban, a Domanovszky Endre téren, a helyben feltárt római kőfaragványok másolatai között a tárgyalta kőemlék kópiáját is felállították 2015-ben (a köztéri szobor Latorcai Csaba kőfaragó munkája).

94 „Fundort: Dunapentele. Der Stein kam einige Kilometer südlich vom Lager, am Donauufer, ungefähr 200 m nördlich vom sog. Markap-Kazal-Hügel zum Vorschein. Von dort wurde er auf die Insel von Apostag und dann in das Museum gebracht.” B. VÁGÓ Eszter 1957 631. Nr. 410.

95 GERECZE Péter 1910 102. Nr. 9.

96 A Kovács Lászlóval 1999–2001 között készült interjúkat idézi: MOLNÁR Miklós 2001 23.

97 BALOGH Mihály 2000 117–118.

98 Az 1937.10.21-én kelt presbitériumi jegyzőkönyvet idézi: SÁNDORNÉ ABLONCZY Zsuzsanna 2018 222.

99 SÁNDORNÉ ABLONCZY Zsuzsanna 2018 246.

100 Intercisa Múzeum, leltárkönyv. Ezúton köszönöm Buza Andrea régész, muzeológus szíves segítségét!

101 „A tábor közepén Szlezák László harangöntő ajándékaént szép kis erőshangú harang áll vasállványon. Az állvány alatt egy római korabeli sírkő, a dunapentelei dombokon ásták ki a cserkészek.” SZONDI Béla 1938 4.

102 OROSZLÁN Zoltán 1922 93.; SZABADVÁRY Tamás 2021.

103 Naszály Sándor téves adata szerint a Magyar Nemzeti Múzeumba került.

8. kép – A kőemlék a harangláb alatt a dunavecsei szigeten, 1938 augusztus (Sebők Lajos cserkészvezető felvétele, a fotót közli: MOLNÁR Miklós 2001 23; SÁNDORNÉ ABLONCZY Zsuzsanna 2018 246)

9. kép – A kőemlék az Intercisa Múzeumban, 2016 szeptember (Ortolf Harl felvétele alapján, Lupa 4009)

A kőemléket 1910-ben Gerecze írta le szűkszavúan a Dunavecse betérületén megfigyelt római faragványok sorában, méretadatok nélkül: „Római faragványos kő az a dombormű is, mely egy szakállas férfinak mellképét ábrázolja, ki két kezében ismeretlen tárgyat tart.”¹⁰⁴ A citált darab feltehetően azonos azzal a kisméretű töredékkel, amely egy relief keretelt mezőjének bal felső része és jelenleg a Petőfi-emplékház udvarán található. A reliefdarab minden oldala sérült, a domborművet bal oldalról határoló, háromszor tagolt keretelés egyértelműen azonosítható, a felső keretből csak a belső, domború tag nyomai látszanak. A keret által közrefogott részen egy bozontos hajú, hosszú szakállú férfi félalakos ábrázolása látható. Arca teljesen lekopott, de a megmaradt kontúrok alapján félprofilban ábrázolt, az eredeti jelenet középpontja felé fordított fejtartást rekonstruálhatunk. Ezt erősíti a vállak és az egész felsőtest helyzete, amely szintén az eredeti képmező feltételezett középpontja felé fordul. A mellizom hangsúlyos megjelenítéséből arra kell következtetnünk, hogy az ábrázolt férfialak felsőteste mezítelen. A férfi minkét kezében egy-egy kerek, tányér alakú tárgyat tart, közepükön félgömbös kúppal. A tárgy *cymbalum*-ként határozható meg. Az idiophon hangszerpárt függőlegesen tartva, összeütött állapotban jelenítették meg.¹⁰⁵ A *cymbalumok* két alaptípusa közül¹⁰⁶ a dunavecsei faragványon a vékonyabb peremű, magas kúpos változat figyelhető meg. Pannoniában több szepulkrális kőemlékről ismerünk táncoló *maenasok*at, mitikus alakokat, akik

104 GERECSZE Péter 1910 102. Nr. 8.

105 Ez a *cymbalumok* leggyakoribb ábrázolásmódja: WARDLE, Mary Angela 1981 333.

106 WARDLE, Mary Angela 1981 330–332. A két alaptípus a pannoniái *cymbala*-ábrázolásokon is jól elkülöníthető: NÉMETH Attila 2014 10–13.

10. kép – A Nr. 12 kőemlék a Petőfi-emplékház udvarán, 2020. június (a szerző felvétele)

11. kép – *Cymbalán játszó Pán* egy neumageni sírépítményen (Michel Reddé felvétele alapján, Lupa 32611)

cymbalumon játszanak.¹⁰⁷ Egy *thiasos*t ábrázoló dunaszekcsői votív reliefen két kentaur kezében figyelhető meg *cymbala*.¹⁰⁸ A *thiasos* megszokott résztvevői közül olykor egy-egy mezítelen felsőtestű, szakállas *satyros*,¹⁰⁹ avagy Pán is *cymbalán* játszik.¹¹⁰ Utóbbiak nyomán a dunavecsei szakállas férfit is *cymbalán* játszó *satyros*ként, esetleg Pánként azonosíthatjuk (10–11. kép).

13. Sírsztélé

Lelőhely: Fehéregyháza puszta?

Őrzési hely: Dunavecse, Petőfi tér 1. (Petőfi-emplékház udvara)

Méskő, (94)×(40)×30

GERECZE Péter 1910 102. Nr. 7; NASZÁLY Sándor 1983 27. ad 1/4,¹¹¹ FARKAS P. József 1987 4. (fotó); BALOGH Mihály 2000 19; PROHÁSZKA Péter 2021.

A kőemléket elsőként Gerecze említette a Dunavecse belterületén 1909-ben megfigyelt faragványok között: „*Szépen faragott álló helyzetű ló látható egy másik felirat nélküli sírkő felső képműzején, míg az alsóban zebra (?) hátára ugró oroszlán van kifaragva.*”¹¹² Prohászka Péter adattári kutatásának köszönhetően tudjuk, hogy még ugyanebben az évben levelezés zajlott a faragvány ügyében.¹¹³ A levélváltásokból kiderül, hogy Szebeny (Szebényi) Pál pénzügyi tanácsos őrizte a sztélét Dunavecse, amelyet fivére, Szebeny Antal, Budapest I. kerületének országgyűlési képviselője felajánlott a Magyar Nemzeti Múzeum számára – jóllehet a kecskemétiiek is igényt formáltak rá. Prohászka a kőemlék sorsával kapcsolatban két ellentmondó állítást fogalmazott meg: „*A kő nem került közgyűjteménybe, jelenleg a Dunakeszin a Révész István Helytörténeti Gyűjteményben található.*”¹¹⁴ (...) *A Gerecze által leírt kövek egy része ezt követően elkallódott. Ezek közé tartozott a más [sic] említett sírkőtöredék. (...) das Stück ging verloren.*”¹¹⁵ Valójában a sztélé Dunavecse, jelenleg a Petőfi-emplékház udvarán áll. Prohászka a sztélé leírása és

107 Lupa 3106 (Ptuj), 2762 (Budapest), 5920 (Eszék), 3397 (Szombathely) = NÉMETH Attila 2014 Nr. 43–47.

108 Lupa 8969 = NÉMETH Attila 2014 Nr. 45.

109 ANGELICOUSSIS, Elizabeth 1992. 75. Nr. 61; KOCH, Guntram 1988 36–42. Nr. 13.

110 Lupa 32611 = ESPÉRANDIEU, Émile 1915 339. Nr. 5148; MATZ, Friedrich 1968 169–170. Nr. 61; AMELUNG, Walter 1903 811–812. Nr. 731D.

111 Naszály Sándor téves adata szerint a Magyar Nemzeti Múzeumba került.

112 GERECZE Péter 1910 102. Nr. 7.

113 PROHÁSZKA Péter 2021.

114 A Révész István Helytörténeti Gyűjtemény nem őriz egyetlen faragott díszű, avagy feliratos római követ sem. Köszönöm Dr. Kerekes Dóra gyűjteményvezetőnek az információt.

115 PROHÁSZKA Péter 2021 191., 195.

12. kép – A Nr. 13 sztélé-töredék balról, szemből és jobbról, 2020. június (a szerző felvétele)

értékelése során az említett levelezéshez mellékelt évszázados fényképet használta. Megállapításai az autopszia alapján kiegészíthetők a következő adatokkal: A darab fentről, letről és balról töredékes. A jobb oldalon az alsó harmadig megmaradt a sztélé eredeti oldalsíkja. A csonka darab mindkét oldalán befűrészelések figyelhetők meg. A sztélé hátoldala durván lenagyolt. Az alsó képmező magassága 24 cm, az efelett kialakított képmezőé 36 cm. A két képmezőt díszítetlen perem választja el egymástól, ugyancsak díszítetlen volt a képmezőket oldalról határoló perem. A kötődék felső részén a frízben borostyáninda fut. A fríz felett valószínűleg nem a feliratos mező, hanem egy újabb képmező lehetett, talán portréábrázolásokkal. A feliratos mező inkább a három képmező alatt kaphatott helyet – erre a megoldásra több példát is ismerünk Pannoniából.¹¹⁶ A letört felső mező profilkeretének oldalrészéből nem őrződött meg semmi, a maradványnak vélt részlet inkább a mező figurális faragványához tartozhatott. Így a kötődék nem a sztélé alsó felének, hanem felső felének jobb oldali darabja lehet. A fő motívumnak vélt 'lovat vezető calo'-ábrázolás inkább a fő képmező alatti egyik mellékmotívumként értelmezhető és elképzelhető akár egy kocsijelenet részletként is,¹¹⁷ vagy *tripus*-jelenettel kombinálva¹¹⁸ (12. kép).

14. Sírépítmény elem¹¹⁹

Lelőhely: Fehéregyháza puszta?

Őrzési hely: Dunavecse, Petőfi tér (református templom)

Méskő, 118×30×?

GERECZE Péter 1910 101–102. Nr. 5; KOVÁCS László 1943 168; MÁTHÉ Elek 1943a 174 = 1943b 161;¹²⁰ MOLNÁR Lajos 1944 10; NASZÁLY Sándor 1983 27. ad 1/3.; FARKAS P. József 1987 4. (fotó); BALOGH Mihály 2000 19; MOLNÁR Miklós 2001 23.

A köemléket elsőként Gerecze említette a Dunavecsén 1909-ben megfigyelt kövek között: „A református templomtorony falában a földszinttől 50–60 cm-re egy szívalakú leveles indát ábrázoló kettős keret mélyedésébe faragott domborműről hámoztam le a vakolatot, hogy más is láthassa.”¹²¹ A vakolat később sem került vissza a templomtorony lábzatába falazott római sír építmény elemre, hiszen a helytörténeti munkákban, visszaemlékezésekben sorra említik a köemléket. Noha Gerecze a dunavecsei kövek lelőhelyeként egységesen Fehéregyháza pusztát nevezte meg, kérdéses, hogy az 1745-ben felszentelt templom építőköveinek származási helyéről hiteles információt kapott-e a helybéliektől másfél évszázad távlatából. Az azonban bizonyos, hogy az új templom építését megelőzően

116 Lupa 3055 (Óbuda), 4017 (Budapest?), 3059 (Solymár), 705 (Szentendre), 3418 (Külsóvat), 4596 (Margarethen am Moos)

117 Lupa 3055 (Óbuda), 3211 (Vál), 3213 (Alsótöbörzsök), 2838 (Óbuda).

118 Lupa 3569 (Dunapentele), 3562 (Dunapentele), 3267 (Tatabánya), 3032 (Óbuda), 88 (Petronell), 30304 (Pottendorf)

119 Kovács László és Molnár Miklós tévesen szarkofágnak nevezi: KOVÁCS László 1943 168.; MOLNÁR Miklós 2001 23.

120 Valószínűleg Máthé Elek visszaemlékezésében erre a köemlékre gondol, amikor „szalagdíszítés” római kőről ír.

121 GERECZE Péter 1910 101–102. Nr. 5.

1717-ben, a Földváry-familia földvagyományának számbavételekor Dunavecse régi középkori templomának már nem találták a kőfalát, ugyanakkor Fehéregyháza „templomának kő fala meg van”.¹²² Ez utóbbi tehát valóban szolgálhatott építőanyagként az új dunavecsei templomhoz. A kőemléket, amely sarokkőként, vagy *aediculafalként* azonosítható, oldalára fektetve építették be a templomtorony nyugati lábazatába. A látható oldalt borostyáninda-motívummal díszítették, amely *cymatium inversummal* keretelt mezőben kapott helyet. A futónövény földhalomból fakad, plasztikusan kidolgozott, szabályosan kígyózó szárán három borostyánlevél (13. kép).

15. Sírstülé

Lelőhely: Fehéregyháza puszta?

Őrzési hely: Dunavecse, Petőfi tér (református templom)

Mézőkő, (81)×(118)×?

RÓMER Flóris 1874 30; KOVÁCS László 1943 168; NASZÁLY Sándor 1983 27.

A református templom papi bejárója előtt fekvő stülédarabot 1874-ben Römer Flóris említette elsőként jegyzetfüzetében: „A templom küszöbe előtt római olvashatatlan kő.”¹²³ Kovács László műkedvelő helytörténész szerint „szélének töréséből megállapítható, hogy faragott díszítése folytatása volt” a Nr. 14. kőemléknek.¹²⁴ A két kő összetartozása kizárható. Valószínűleg egy építészeti elemekkel tagolt sírstülé oromzatának minden oldalról töredékes darabját használták fel küszöbkőnek. Simára kopott felületén a *tympanon* tompaszögű záródásának, valamint az architráv többszörös tagolásának nyomai sejlének fel (14. kép).

16. Szepulkrális(?) kőemlék

Lelőhely: Fehéregyháza puszta?

Őrzési hely: elveszett

Ismeretlen anyag és méretek

GERECZE Péter 1910 102. Nr. 10; NASZÁLY Sándor 1983 27; BALOGH Mihály 2000 19.

A kőemléket 1910-ben Gerecze említette a Dunavecse megfigyelt kövek között, pontosabb helyszín-megjelölés és méretadatok nélkül: „Egy ép emlékkőlap, tőn sírkőládá keskenyoldala, melyet egy pajzsot tartó harczra kész ifjú alakja díszít.”¹²⁵ Naszály téves adata szerint a Magyar Nemzeti Múzeumba került.¹²⁶

17. Sírstülé?

Lelőhely: Fehéregyháza puszta?

Őrzési hely: elveszett

Ismeretlen anyag és méretek

13. kép – A Nr. 14 kőemlék a református templom falában, 2020. június (a szerző felvétele)

122 MNL PML XIII.2. Vecse Fasc 3. (Conscriptio bonorum Földvayyanorum, Anno 1717)

123 RÓMER Flóris 1874 30.

124 KOVÁCS László 1943 168.

125 GERECZE Péter 1910 102. Nr. 10.

126 NASZÁLY Sándor 1983 27.

14. kép – A Nr. 15 kőemlék a református templom papi bejárója előtt, 2020. június (a szerző felvétele)

GERECZE Péter 1910 102. Nr. 6; SÁGI Károly 1945 229, 247. Nr. 6/a; NASZÁLY Sándor 1983 27. ad 1/4.¹²⁷

Gerecze írta le röviden a Dunavecseán megfigyelt kövek között: „Egy özvegy asszony házának küszöbkövén két lovas által vont láda-szerű kocsiban ülő számos alak képe látható, de már igen rongált állapotban.”¹²⁸ Gerecze azonosnak vélte azzal a sírkövel, amelyet Rómer Flóris Pap Sándorné udvarában látott (Nr. 7), azonban a kiváló megfigyelőképességű Rómer nem tett említést a két lovas által vont kocsiról: „sírkő töredék három fővel, oszlop jobbra”.¹²⁹ Minden bizonnyal két külön kőemlékről van szó. Gerecze leírása pontatlan lehet, Pannoniából nem ismerünk lovasok által vont kocsibrázolást.¹³⁰ Valószínűleg a rossz megtartású kövön lovas haladt a kocsifogat előtt.¹³¹

Dunavecsei kőemlékek bizonytalan lelőhellyel

18. Sírsztélé

Lelőhely: Duna-meder?

Őrzési hely: Dunavecse, Városkert utca 25. (magántulajdon) és Petőfi tér 1. (Petőfi-emlékház udvara)

Méskő, (96)×122×22

Sírsztélé töredéke két darabban. A nagyobbik darabja jelenleg a Városkert utca 25. szám alatti családi ház udvarán található. Mintegy 25–30 éve került a Fenyvesi család tulajdonába. Ezt megelőzően – Fenyvesiné Aranka visszaemlékezése szerint – Navratil Imre Cédrus utcai házában állt, „talán a Dunában találták sekély vízállásnál”. Utóbbi adatnak ellentmond, hogy a jó állapotú kőemlék felületén nincs nyoma a vízszóró rongáló tevékenységnek. A középrész jobb alsó sarkát betonagy rejti, amelybe a sztélé-töredéket beleállították. A sírsztélé kisebbik darabját a Petőfi-emlékház udvarán találtam meg, a két darab bizonyosan összetartozik. A kisebbik darab helytörténeti gyűjteménybe kerülésének körülményeiről nem sikerült információt kiderítenem.

A sztélé típus építészeti elemekkel tagolt, domborműbe szorított, síkban ábrázolt *aedicula*-forma (*pseudoaedicula* / *Aediculastele*). A sírkő felső záródása vízszintes. A teljes egészében ránc maradt felső részt három oldalról – fentről, balról és jobbról – keskeny perem szegélyezi, benne *tympanon*. A felső sarkokban, a sztélé pereme és a *tympanon* kerete közötti részen kétoldalt egy-egy kifelé néző delfin. Hátuszójuk hangsúlyos, testük tekervényes, farkuk háromágú farokúszóban végződik. Fejükön kantárat (*freni*), melyből jól kivehető az orrfék (*psalion*) is. A *tympanon*-ban két plasztikusan kidolgozott, szív alakú borostyánlevél a középső ér jelzésével.¹³² A szépen profilált

127 Naszály Sándor téves adata szerint a Magyar Nemzeti Múzeumba került.

128 GERECZE Péter 1910 102. Nr. 6.

129 RÓMER Flóris 1874 31. Lásd még: RÓMER Flóris 1876 47. („Jegyzék”)

130 Vö. VISY Zsolt 1997

131 Lupa 3218 (Dunapentele), 5992 (Esztergom), 3208 (Csákvár), 3209 (Tabajd), 4596 (Margarethen am Moos)

132 A pannoniái sírsztéléken meglehetősen ritkán fordulnak elő borostyánlevelek a *tympanon*-ban, akkor is a *tympanon* közepét díszítő rozettát, egy esetben Medusa-főt fognak közre: Lupa 3828 (Agfalva); 3411 (Kékkút); 10680 (Óbuda); 3559 (Dunapentele); 3074 (Eszék); 7189

15. kép – A Nr. 18 sztélé két darabja összeillesztve, fentről és szemből, 2020. június (a szerző felvételei alapján)

tompaszögű *tympanon* egyenlő szárú háromszoros tagoltak. A homlokzatot a középrészről egyszerű, díszítetlen architráv (*epistylon*) választja el, amelyet a középrész két szélén korinthoszi jellegű oszlopok támasztottak alá. Az oszlopokból csak a jobb oldali maradt meg, lábát talán a betonagy rejti. Az oszloptörzs sima, díszítetlen. Az oszlopfejezet¹³³ egyszerű nyakgyűrűje felett levélgallér, ez adja az átmenetet a félhengeres oszloptörzs és a négyszögalaprajzú *abacus* között alátámasztva annak sarkait. Az akantuszlevelek erősen geometrizáltak, az első levélsor közeiből egy második levélsor vázára emlékeztető tagozat nő ki. Az oszlopfő *abacus*-át stilizált, dugószerű *abacus*-virág díszíti. A kőfaragó (*quadratarius*) hibájáról árulkodik, hogy az oszlopfejezet és az architráv nem érintkezik egymással.¹³⁴

A képzőművészeti ábrázolásából egy felnőtt nő és egy felnőtt férfi képmása maradt ránk. A nő haja középen elválasztva, oldalra, majd hátra fésülve. A haj elrendezése a választéktól indul, a halántékon keresztül halad a fül alatt hátrafelé. Szemei nyitottak, a szemhéjak látszanak, de a pupilla és az írisz nincs kidolgozva, ezek legfeljebb festve lehetnek. Orra levert. Ruházatával kapcsolatban a kő sérülései miatt nem állíthatunk bizonyosat. Hajdísz, fülbevaló, nyakékszert nem visel. A bennszülött női viselettel ellentétben a római módra

(Kékkút). A dunavecsei sztélé tympanonjában legfeljebb egy kis méretű rozetta képzelhető el a kitört középpontban, nyomai azonban nem azonosíthatók.

133 Gosztonyi Gyula tipológiájában az 1. típus: GOSZTONYI Gyula 1941 245., 255.

134 Ez a jelenség nem egyedülálló Pannoniában, lásd például: Lupa 12765 (Tabajd).

16. kép – A Nr. 19 sír építmény elem a Petőfi-emlékház udvarán, 2020. június (a szerző felvétele)

öltözött nők ékszerviselése visszafogottabb – leg-
alábbis az aquincumi sírkövek viszonylatában.¹³⁵ Az
ékszerek hiánya és a frizura alapján római ruházatot,
tehát *tunicát* és *pallát* feltételezhetünk. A férfi haja
göndör és rövid, de a fület eltakarja. Szakálla rendezett,
percízen vágott szakállvonallal. A szakáll és a haj
összeér. Szemei nyitottak, a szemhéjak látszanak, de
a pupilla és az írisz nincs kidolgozva, ezek talán festve
lehetek. Orra leверve. *Tunica manicatát*, felette pedig
vastagabb köpenyt¹³⁶ (*sagum*) visel, amely jobb vállán
korongfibulával van összefogva. Innen mélyre hajló
redők futnak a mellkason át a bal vállhoz, valamint
mindkét vállról függőleges irányban is redők omla-
nak lefelé. A kitört részen bizonyosan szerepelt még
két személy, ez a szám tovább nőhet, amennyiben
a felnőtt személyek előtt gyermek(ek)et is ábrázoltak.
A sírkő tetején, középen egy négyszögű csaplyuk van,
ami arra enged következtetni, hogy rátett díszítményt
hordozott (15. kép).

19. Sír építmény elem

Lelőhely: Ismeretlen

Őrzési hely: Dunavecse, Petőfi tér 1. (Petőfi-emlék-
ház udvara)

Mécszkő, 28×(110)×56

Mélyen a földbe süllyesztett kőhasáb a Petőfi-em-
lékház udvarán. A talajszint feletti magassága 110 cm,
de tekintve a stabilitását a kőemlék egyharmada még
a földben lehet. Az egyik nagyobb oldallapba téglal-
ap alakú mezőt mélyítettek. A mélyített mező felső
részén csaplyuk, valamint a lyukhoz vezető csatorna.
Utóbbi az ólom beöntésére szolgálhatott. A csaplyuk-
kal csaknem egy magasságban az oldallap peremén
fémkapocs számára kialakított fészek (kapocságy).

A tárgyalt oldallap jellegzetes kopása arra utal, hogy lépőfelületként szolgált másodlagos használatban. Az egyik
kisebb oldallapon függőónos szintezőt (*libella*) faragtak ki,¹³⁷ azaz egy derékszöveget, amelynek befogóit keresztléc
köti össze A-betű alakban, a derékszög csúcsáról pedig függőon lóg le zsinóron. A derékszög vonalzó és a füg-
gőon (*perpendicularum*) együttes alkalmazásával szintezési, ill. lejtésszög mérési munkákat végeztek.¹³⁸ Az ábrázolt
szintező vízszintes helyzetet mutat, hiszen a zsinór fedi keresztléc szögfelező vonalát. A pannoniai szepulkrális
kőemlékeken a *libella* mindig vízszintes helyzetet jelez – mégpedig a hordozó helyzetének megfelelően.¹³⁹ Követ-
kezésképpen a dunavecsei kőhasáb sír építményen belül betöltött szerepét a jelenlegi pozíciójához képest „fek-
vő” helyzetben kell elképzelnünk a szintezőábrázolást hordozó oldal frontális irányultságával oly módon, hogy
a függőon lefelé mutat. Ezt az elrendezést erősíti a megmunkált nagyobbik oldallapon a csaplyuk és a kapocságy
helyzete is. A szepulkrális kőemlékek *libella*-ábrázolásainak értelmezésekor felmerült a kőfaragói mesterjegy,
az elhunyt foglalkozásának jelképe, valamint a szimbolikus jelentés lehetősége is¹⁴⁰ (16. kép).

135 FACSÁDY Annamária 2007 26.

136 A köpenyszerű ruhadarabokhoz összefoglalóan Pannonia viszonylatában: GÁSPÁR Dorottya 2016 109–110.; HANDY, Markus –
POCHMARSKI, Erwin 2020

137 Az ábrázolás a kőemlék jelenlegi helyzetében a felső oldaléltől 55 cm-re található, a *libella* átfogója 25 cm.

138 Használatukhoz: BÖDŐCS András 2016 75–76., 79.

139 Lupa 165 (Petronell), 3858 (Császár), 3288 (Tokod), 2860 (Esztergom), 3179, 3160 (Szentendre), 26448 (Eszék), 1697 (Hajdina), valamint
HORVÁTH Henrik 1935 IX. tábla/1 = NAGY Lajos 1945 547., 12. kép (Óbuda). A függőon nélkül ábrázolt derékszög vonalzó helyzete eltér-
het: Lupa 97 (Hainburg), 3421 (Szöny), 2907 (Óbuda).

140 NAGY Lajos 1923 47–52., 1945 543–555. (mesterjegy/foglalkozás); HORVÁTH Henrik 1935 27. (mesterjegy); SZILÁGYI János 1950 538.
(foglalkozás); NAGY Mihály 2007 56. (a mértékletes életre utaló szimbólum); BUONOPANE, Alfredo 2013 79–81., 2016 315–316. (a halál
szimbóluma); GÁSPÁR Dorottya 2016 131.

17. kép – A Nr. 20 kőemlék a Petőfi-emlékház udvarán, 2020. június (a szerző felvétele)

18. kép – A Nr. 21 kőemlék a Petőfi-emlékház udvarán, 2020. június (a szerző felvétele)

20. Szepulkrális kőemlék

Lelőhely: Ismeretlen

Őrzési hely: Dunavecse, Petőfi tér 1. (Petőfi-emlékház udvara)

Mézőkő, (15)×(15)×(32)

Alul, jobbról és mélységében töredékes darab, feltehetően egy szepulkrális kőemlék bal felső sarka. Plasztikusan kidolgozott, ívelődő szárú indán borostyánlevél (17. kép).

21. Sírépítmény elem

Lelőhely: Ismeretlen

Őrzési hely: Dunavecse, Petőfi tér 1. (Petőfi-emlékház udvara)

Mézőkő, (42)×(43)×23

Alul és jobbról töredékes darab, feltehetően egy szepulkrális kőemlék bal felső sarka. Hátoldala durván lenagyolt. A kőemlék bal oldalán négyszögű csaplyuk van. Eredetileg egy több elemből összeállított, nagyobb síremlék egyik alkotóeleme lehetett. A mélyített képmezőt a kő díszítetlen pereme veszi körbe felül hangsúlyos, bal oldalon keskeny keretet képezve. A képmezőben egy nagymacskaszerű állat torzója: farka, fara, háta és nyaka. A farkokbojt alapján oroszlán lehet. Alighanem egy állatküzdeleni jelenet („*Tierfries*”) töredéke¹⁴¹ (18. kép).

ADDENDUM

Tévesen dunavecsei lelőhellyel számontartott, valamint a Dunavecseán őrzött, de nem helyben előkerült kőemlékek

Márton Lajos a vármegyei monográfiában dunavecseinek vélt római kőemlékekre hivatkozik: „*Arch. Közl. XI. 40–47. és C. I. L. VII. 3326, 3333, 10302*”.¹⁴² Az első hivatkozás esetében az *Archaeologiai Közlemények X.* számában megjelent Rómer-cikk pontatlan hivatkozásáról lehet szó. A CIL hivatkozások kapcsán bizonyára a III. kötetre gondolt, csak hogy az említett feliratok Kisapostagon kerültek elő a Duna jobb partján.

A1. Mérföldkő

Lelőhely: Homokszentlőrinc (Szalkszentmárton)

Őrzési hely: Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum (Inv.n. 182.1874.2)

Mézőkő, m=172 d=50

BALLA Antal 1802 22–23; CIL III 3730; RÓMER Flóris 1874 33; EphEp 2 (1875) 398. Nr. 763; RÓMER Flóris 1876 40–41. Nr. 29–30; ORTVAY Tivadar 1876 86, 125, Nr. 27/2; FEKETE Orsolya 1989 81. Nr. 14; KOVÁCS Péter 2000 69. Ah. Nr. 62; KISS Péter 2007 Nr. 267a–b; HD074307 [Feraudi]; EDCS-28701254

Balla Antal 1796. augusztus 11-én megvizsgálta, majd 1802-ben publikálta a mérföldmutatót. Leírásából kiderül, hogy a mérföldkövet néhány évvel korábban a homokszentlőrinci Árpád-kori templom romjaiból szállították

¹⁴¹ Az állatküzdeleni jelenetekhez: ERDÉLYI Gizella 1974 109–110.; BARKÓCZI László 1984 180–184.; BIANCHI, Luca 2016 363–366.

¹⁴² MÁRTON Lajos 1910 187.

19. kép – Az A3 sírsztélé a Petőfi-emlékház udvarán, 2020. június (a szerző felvétele)

el a Dunavecse és Csabony közötti határvonal jelölésre a Duna-partra.¹⁴³ Rómer Flóris 1874. április 23-án ugyanitt találta a köemléket, immár a Dunába dőlve, ekkor csak a méreteit skiccelte fel jegyzetfüzetébe, a feliratából csupán néhány betűt látott.¹⁴⁴ Még ugyanebben az évben „a Nemzeti Múzeumba szállítottatott a derék község által”¹⁴⁵ „hazafias ajándékként”¹⁴⁶. A mérföldmutató – két ellenkező oldali – feliratának olvasására már itt került sor.¹⁴⁷ Noha az újabb szakirodalomban Dunavecse és Csabony határa szerepel lelőhelyként,¹⁴⁸ ez minimum a harmadlagos lelőhely. Az EDH és EDCS adatbázisok Dunapentele lelőhelyadata téves.

A2. Sírsztélé

Lelőhely: Szalkszentmárton (Vadas)

Órzesi hely:

KOVÁCS Péter 2000 68. Ah. Nr. 49; TitAq V 2114 (a régebbi irodalommal); HDO72501; EDCS-29000555; Lupa 3535

Kovács Péter a dunavecsei feliratok között sorolja,¹⁴⁹ Vadas azonban Szalkszentmárton külterülete, soha nem tartozott Dunavecsehez.

A3. Sírsztélé

Lelőhely: Tass–Templomhát

Órzesi hely: Dunavecse, Petőfi tér 1. (Petőfi-emlékház udvara)

Mézőkő, (58)×92×19

H. TÓTH Elvira – HORVÁTH Attila 1968 80 = H. TÓTH Elvira 1972 260 = 1990 141. nr. 193; FARKAS P. József 1987 4. (kép); H. TÓTH Elvira 1990 141. nr. 193; BALOGH Mihály 2000 18. (kép), 19; KOVÁCS Péter – PÁNYA István 2017 90–91. nr. 2, 95. (3. kép)

1967-ben egy középkorinak vélt¹⁵⁰ kőépület alapjainak elmarkolásakor került elő Tass Templomhátnak nevezett külterületén. Valószínűbb azonban, hogy az elbontott épület az újkori „nagyúti csárda” lehetett.¹⁵¹

143 „Non absimiliter non ita multis ab hinc annis, cum inter Praedium Csaban et terrenum oppidi Duna Vetse signa metalia erigerentur, pro signo distinctionis ex ruderibus antiquae Ecclesiae Praedii Sz. Lörintz advesta certa Columna rotunda 5 pedes circiter longa aequae Milliarum Romana et in ripa Danubii orientali erecta est.” BALLA Antal 1802 22.

144 RÓMER Flóris 1874 33.

145 RÓMER Flóris 1876 40.

146 ORTVAY Tivadar 1876 113, 125.

147 RÓMER Flóris 1876 40–41.

148 FEKETE Orsolya 1989 81. Nr. 14; KOVÁCS Péter 2000 62. Ah. Nr. 45; KISS Péter 2007 155., 157., 178., 181., Nr. 267a–b. A Nemzeti Múzeum ugyancsak e lelőhellyel tartja számon: MNM Régészeti Tár, 51 sz. tárgyleíró karton.

149 KOVÁCS Péter 2000 68. Ah. Nr. 49.

150 H. TÓTH Elvira – HORVÁTH Attila 1968 80. = H. TÓTH Elvira 1972 260. = 1990 141. nr. 193.

151 Ezúton köszönöm az információt Dr. Pánya István földrajzkutatónak (Kecskeméti Katona József Múzeum).

20. kép – Az A4 sírsztélé a Nagy Pál-féle ház udvarán, 1974. szeptember (Hajdú-Bihari Napló 29:212)

Az elveszettként számontartott faragvány publikációjára csak a közelmúltban került sor a leletmentéskor készült fél évszázados fotó alapján.¹⁵² A kőemléket a dunavecsei Petőfi-emplékház udvarán¹⁵³ megtaláltam, így Kovács Péter és Pánya István 2017-es leírása kiegészíthető a faragvány méretein túl a következő adatokkal: Oromzátát a képmező felső peremének tympanon-szerű kialakítása alkotja a két szélen kiemelkedő akroterionokkal. Az ormozatot nem fűrészelték le. A képmezőben négy felnőtt félalakos ábrázolása látható, a széleken két férfi, középen két nő. A négy alak váll- és fejmagassága közelítőleg azonos, az arcok sérülése nem teszi lehetővé, hogy a személyek között korszakot állapítsunk meg. A publikálók által rögzített családi viszony („*apa és anya egy fiú- és egy lánygyermekkel*”) felvethető, de nem bizonyítható. Mindkét férfi hosszú ujjú tunikát (*tunica manicata*) visel. Efelett nem belebujós *paenulát*, hanem egyértelműen köpenyt (*sagum*), amely jobb vállukon korongfíbulával van összefogva. A köpeny jobb válltól induló nyaki redője csaknem egyenesen halad balra, szélesebb „gallért” képezve. Függőleges redők csak a jobb vállról omlanak lefelé.¹⁵⁴ *Cingulum militare* egyik férfi sem figyelhető meg. Mindkét férfi zárt tekercset (*volumen*) tart a bal kezében. A tekercsek egy *columnából* állnak. A férfiak jobb kezének kinyújtott mutató- és középső ujjá érinti a bal kézben tartott tekercset („*Zweifingergestus*”).¹⁵⁵ A két férfi arca leerve, füleik elállóak. Mindkét nő ruházata kerek nyakkivágású *tunica manicata*, a nyaknál V-alakú redőkkel, amely az anyag finomságára utalhat.¹⁵⁶ A tunika fölött könnyedén a vállakra vetett vállkendőt viselnek, amely nincs összefogva. Ezt a mindkét vállon szimmetrikusan elhelyezett vállkendőt meg kell különböztetnünk a római módon, aszimmetrikusan viselt *pallától*.¹⁵⁷ *Stolára* utaló nyom nincs a faragványon, ez egyébként is ritka ruhadarabnak számított a közép-Duna-vidéki provinciákban.¹⁵⁸ A két nő rövid fátylat visel, valószínűleg fejfedő nélkül,¹⁵⁹ arcuk leerve. A bal oldali nő jobb kezében kerekded gyümölcs (*malum*),¹⁶⁰ balja takarásban. A jobb oldali nő aránytalanul nagy jobb kézfejjel vállkendőjének jobb válláról leomló szélét fogja, balja takarásban (19. kép).

152 KOVÁCS Péter – PÁNYA István 2017 90–91. nr. 2.

153 Egy 1987-ben készült hírlap fotó alapján ekkor már biztosan a Petőfi-emplékház udvarán állt: FARKAS P. József 1987 4. Tassi lelőhelye feledésbe merült, így fordulhatott elő, hogy egy dunavecsei helytörténeti munka illusztrációjaként is felhasználták a sírkő fotóját: BALOGH Mihály 2000 18.

154 A köpenyszerű ruhadarabokhoz összefoglalóan Pannonia viszonylatában: GÁSPÁR Dorottya 2016 109–110.; HANDY, Markus – POCHMARSKI, Erwin 2020. A közép-Duna-vidéki tartományok tekintetében: ROTHE, Ursula 2012 159–165.

155 A kézben tartott íróanyagok tipológiájához, valamint a tekercsekhez kapcsolódó gesztusnyelvhez: AGÓCS Nándor – GRÜLL Tibor – JUSZTINGER János – SZABÓ Ernő 2021 29–30., 32.

156 GÁSPÁR Dorottya 2016 107–108.

157 ROTHE, Ursula 2012 191–192. Lásd még: LÁNG Margit 1919 238.; GÁSPÁR Dorottya 2016 111–112.

158 ROTHE, Ursula 2012 176.

159 Az önmagában viselt rövid fátyolhoz a közép-Duna-vidéki tartományok tekintetében: ROTHE, Ursula 2012 195–198., 194. Map 3 (elterjedési térkép), 197. fig. 44 (V2 típus); ROTHE, Ursula 2018 94. fig. 10.3a2 (V2 típus)

160 A pannoniai *malum*-ábrázolásokhoz: GÁSPÁR Dorottya 2016 74–77.

A4. Sírsztélé

Lelőhely: Dunaujváros

Őrzési hely: Ismeretlen

Ismeretlen anyag, (kb.100)×(kb.70)×kb.30¹⁶¹

Az 1960-as évek elejétől a 2000-es évek végéig, mintegy fél évszázadon át díszítette a dunavecsei Nagy Pál-féle ház (Zrínyi u. 23.) udvarát egy töredékes római sírsztélé. Az egykor Petőfi Sándornak is szállásul szolgáló épületben Vasberényi Géza Petőfi-kutató magánmúzeumot létesített. Csabai Ágnes, Vasberényi unokájának visszaemlékezése szerint a kőemlék a dunaujvárosi papírgyár építési munkálatai (1962–1963) során került elő, innen vitte át Vasberényi Géza a Duna bal partjára, Dunavecseré. A sírsztélé feltűnik magánmúzeumot ismertető napilapi tudósítások fotóin,¹⁶² valamint a Petőfi Sándor életét bemutató „Szülőföldemen” című dokumentumfilmben.¹⁶³ 2009-ben, a Vasberényi-gyűjtemény felszámolásakor a kőemléknek nyoma veszett.

A faragvány a rendelkezésre álló képi dokumentáció és Csabai Ágnes visszaemlékezése alapján egy sírsztélé középrészének bal oldali darabja. A középrész eredetileg egy-egy korinthuszi jellegű oszlop határolta jobbról és balról, melyekből csak az utóbbi maradt meg. A képmező félalakos ábrázolásaiból egy felnőtt nő, egy felnőtt férfi és egy gyermek képmása látszik (20. kép).

161 A kőemlék hozzávetőleges méretadatait Vasberényi Géza unokája, Csabai Ágnes becsülte meg emlékei alapján.

162 *Hajdú-Bihari Napló* 29:212 (1972.09.08) 5; *Dolgozók Lapja* 27:220 (1972.09.17.) 5; *Délmagyarország* 62:285 (1972.12.3) 7.

163 BABICZKY László rend. 11:20 perc

RÖVIDÍTÉSEK

- CIL – Corpus Inscriptionum Latinarum. Berolinum, 1863–
 EDCS – Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby: <https://db.edcs.eu>
 EphEp – Ephemeris Epigraphica. Corporis Inscriptionum Latinarum Supplementum. Berolinum–Roma, 1872–1913.
 HD – Epigraphic Database Heidelberg: <https://edh.ub.uni-heidelberg.de>
 Lupa – Harl, Friederike – Harl, Ortolf: Bilddatenbank zu antiken Steindenkmälern: <http://lupa.at>
 MÉM MDK – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ
 MNL PML – Magyar Nemzeti Levéltár, Pest Vármegyei Levéltár
 RIU – Die römischen Inschriften Ungarns. Budapest, 1972–2001.
 TitAq – Tituli Aquincenses. Budapestinum, 2009–
 TRHR – Kovács Péter: Tituli Romani in Hungaria Reperti: Supplementum. Budapest–Bonn, 2005.

IRODALOM

- [s.n.]
 1910 A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége hatáskörébe tartozó közgyűjtemények fejlődése az 1909-ik évben. Múzeumi és Könyvtári Értesítő 4. Budapest 118–139.
- AGÓCS Nándor – GRÜLL Tibor – JUSZTINGER János – SZABÓ Ernő
 2021 Íróanyagok és íróeszközök ábrázolásai római síremlékeken. Kísérlet egy gyakori ikonográfiai motívum tipológiai elemzésére. Ókor 20:1. Budapest 26–45.
- AMELUNG, Walter
 1903 Die Sculpturen des Vaticanischen Museums. Band I. Text. Berlin
- ANGELICOUSSIS, Elizabeth
 1992 The Woburn Abbey Collection of Classical Antiquities (Corpus signorum Imperii Romani: Great Britain 3.3). Mainz am Rhein
- BABICZKY László (rend.)
 1979 Szülőföldemen: Irodalmi barangolás Bács-Kiskun megyében [dokumentumfilm]. Forrás: <https://nava.hu/id/1818788> (Nemzeti Audiovizuális Archívum)
- BALLA Antal
 1802 De antiquitate Romana in gremio II. comitatum Pest, Pilis et Solt unitorum situati praedii Szalk mille sexcentorum annorum: seu lapide milliario Romano XLVI. ab Aquinco versus Mursam ac Taurunum... [s.l.]
- BALOGH Mihály
 2000 Dunavecse (Száz magyar falu könyvesháza). Budapest
- BARKÓCZI László
 1984 Az intercisai mitológikus és állatjelenetes domborművek időrendje és felhasználása. Archaeologiai Értesítő 111. Budapest 170–193.
 1985 Römerzeitliche Steindenkmäler aus dem dritten Jahrhundert im Komitat Fejér. Alba Regia 22. Székesfehérvár 97–107.
 2010 Megjegyzések a pannoniai köemlékek kocsiábrázolásaihoz. Budapest Régiségei 42–43. Budapest 39–52.
- BIANCHI, Luca
 2016 Una singolare stele funeraria di Aquincum. Archeologia Classica 67. Roma 361–373.
- BICZÓ Piroska
 1976 Bács-Kiskun művészettörténete. 5. rész: Építészet a XVI–XVII. században. Forrás 8:5–6. Kecskemét 94–95.
- BLAZOVICH László
 2002 A 14–16. századi úthálózat vázlata. In: Blazovich László (szerk.): Városok az Alföldön a 14–16. században. Dél-Alföldi évszázadok 17. Szeged 47–56.
- BÖDŐCS András
 2016 Denkmäler der Römischen Strassen in Ungarn (Dissertationes Pannonicae IV:4). Budapest
- BUONOPANE, Alfredo
 2013 Le raffigurazioni di utensili nelle iscrizioni funerarie: da immagini parlanti a simbolo. Sylloge Epigraphica Barcinonensis 11. Barcelona 73–82.

- 2016 Fra epigrafia e iconografia. La raffigurazione di utensili sui monumenti sepolcrali della Venetia. In: Lafer, Renate (szerk.): Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum. Neufunde, Neulesungen und Interpretationen epigraphischer und ikonographischer Monumente. Klagenfurt 309–327.
- BUZÁS Gergely – KÖNIG Frigyes – PÁNYA István
2019 Középkori templomok nyomában Bács-Kiskun megyében I. Várak, kastélyok, templomok 15:2. Kökény 14–17.
- CSEKEY Sándor
1942 Református templomok története a dunamelléki egyházkerületben. In: Kováts J. István (szerk.): Magyar református templomok I. Budapest 69–102.
- DERCSENYI Dezső
1937 Középkori kőemlékeink védelme. Magyar Művészet 13. Budapest 324–328.
- ERDÉLYI Gizella
1958 Rómer Flóris jegyzeteiből. Dissertationes Archaeologicae Ser. 1. 1. Budapest 49–57.
1974 A római kőfaragás és kőszobrászat Magyarországon. Apollo Könyvtár 5. Budapest
- ESPÉRANDIEU, Émile
1915 Recueil général des bas-reliefs, statues et bustes de la Gaule romaine 6. Belgique: 2. partie. Paris
- FACSÁDY Annamária
2007 A nők ábrázolásának ikonográfiája az aquincumi sírköveken. Budapest Régiségei 41. Budapest 21–43.
- FARKAS P. József
1987 A pannoniai művészet emlékei a Duna-tájon. Petőfi Népe 42:202. Kecskemét 4.
- FEKETE Orsolya
1989 Pannonia római kori mérföldkövei. Egyetemi szakdolgozat (kézirat). Budapest
- FITZ Jenő
1955 Őrtornyok Intercisa és Annamatia között. Archaeologiai Értesítő 82. Budapest 69–79.
1962 Annamatia. In: Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Supplementband IX. Acilius–Utis. Stuttgart 8–11.
1978 Kleinasien in Pannonien. Alba Regia 16. Székesfehérvár 365–368.
1995 Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit I–IV. Budapest
- GÁSPÁR Dorottya
2016 Pannoniai síremlékek I–III. Római kori halottkultusz a mai Magyarország területén (Bivio 4). Budapest
- GERECZE Péter
1910 Dunavecsei ásatások. Archaeologiai Értesítő 30. Budapest 101–107.
- GOSZTONYI Gyula
1941 A budapestkörnyéki romaikori oszlop és pillérfejezetek. In: Laureae Aquincenses: memoriae Valentini Kuzsinszky dicatae II. Aquincumi babérágak: Kuzsinszky Bálint emlékének szenteli Budapest székesfőváros közönsége és a Pázmány-egyetem Érem- és Régiségtani Intézete II. Dissertationes Pannonicae II:11. Budapest 244–264.
- GÜNDEL, Fridericus
1895 De legione II. Adiutrice. Leipzig
- GYÖRFFY György
1987 Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza II. Doboka, Erdélyi Fehér, Esztergom, Fejér, Fogaras, Gömör és Győr megye. Budapest
- HAJNÓCZI J. Gyula
1987 Pannónia római romjai. Budapest
- HAMPEL József
1906 A Nemzeti Múzeum legrégebb pannoniai sírtáblái. Értekezések a történeti tudományok köréből 21:1. Budapest
- HANDY, Markus – POCHMARSKI, Erwin
2020 Die Sagumtracht in der Provinz Pannonia superior. In: Radman-Livaja, Ivan – Bilić, Tomislav (szerk.): Monumenta marmore aereque perenniora. Zbornik radova u čast Anti Rendiću-Miočeviću. Collectanea Archaeologica Musei Archaeologici Zagradiensis. Zagreb 278–301.

- HŐKE Lajos
1872 Archaeologiai levelek XXXVIII. Archaeologiai Értesítő 6. Budapest 310–313.
- HORVÁTH Henrik
1935 Budai kőfaragók és kőfaragójelek – Ofener Steinmetzen und Steinmetzzeichen (Budapest Székesfőváros Várostartörténeti Monográfiái 6). Budapest
- HUNTER, Fraser
2003 Funerary lions in Roman provincial art. In: Noelke, Peter (szerk.): Romanisation und Resistenz in Plastik, Architektur und Inschriften der Provinzen des Imperium Romanum. Neue Funde und Forschungen. Akten des 7. Internationalen Colloquiums über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens, Köln, 2.–6. Mai 2001. Mainz 59–65.
- KERNY Terézia
1994 Gerecze Péter fényképhagyatéka. Kiállítás az Országos Múemlékvédelmi Hivatalban 1993. július 15. - szeptember 26. Múemlékvédelmi Szemle 1994/1. Budapest 105–118.
- KISS Ákos
1987 Pannonische Architekturelemente und Ornamentik in Ungarn. Budapest
- KISS Péter
2007 A pannoniai mérföldkövek állításának történeti és topográfiai kérdései. Doktori disszertáció (kézirat). Budapest
- KOCH, Guntram
1988 Roman funerary sculpture: catalogue of the collections. Malibu
- KOVÁCS László
1943 Beszél a múlt... In: Molnár Lajos (szerk.): Beszél a múlt. A dunavecsei ref. egyházközség és a község története. Dunavecse 168–173.
- KOVÁCS Péter
2000 Römische Inschriften aus dem sarmatischen Barbaricum in Ungarn. Ein Vorstudium zu Römischen Inschriften Ungarns 9. In: Németh György – Forisek Péter (szerk.): Epigraphica I. Studies on Epigraphy. Hungarian Polis Studies 6. Debrecen 57–75.
2005 Excavations in the Roman auxiliary fort of Annamatia (Baracs) between 1999 and 2005. Vol. I. Budapest
2006 27. Baracs, római tábor. In: Kisfaludi Júlia (szerk.): Régészeti kutatások Magyarországon 2005. Budapest 183.
2007 22. Baracs, római tábor. In: Kisfaludi Júlia (szerk.): Régészeti kutatások Magyarországon 2006. Budapest 156–157.
2008 Annamatia: Baracs. Castellum és vicus. In: Kovács Péter – Szabó Ádám (szerk.): Studia Epigraphica Pannonica (SEP) Vol. I.: Észak-Kelet Pannonia I. Budapest 111–113.
2012 37. Baracs, római tábor. In: Kisfaludi Júlia (szerk.): Régészeti kutatások Magyarországon 2010. Budapest 173–174.
- KOVÁCS Péter – PÁNYA István
2017 Római feliratos oltárkő Tassról. In: Fehér Bence – Kovács Péter (szerk.): Studia Epigraphica Pannonica (SEP) Vol. IX.: Epigráfiai tanulmányok Alföldy Géza emlékére (TITE Könyvek 12). Budapest 87–95.
- KULENOVIĆ, Igor – MUŠTRA, Miona
2002 Novi nalaz kruništa s lavljim parom s lokaliteta Gabajeva greda kod Koprivnice. Opuscula Archaeologica 26. Zagreb 143–152.
- KUZSINSZKY Bálint
1902 Annamatia. In: Pecz Vilmos (szerk.): Ókori lexikon I. A–L. Budapest 141.
- LÁNG Margit
1919 Die pannonische Frauentracht. Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien 19–20. Wien 207–260.
- LŐRINCZ Barnabás
1975 Vezető a Dunaújvárosi Múzeum római kőtárához. Szent István Király Múzeum közleményei: D sorozat 98. Dunaújváros
1996 Vezető az Intercisa Múzeum római kőtárához. Intercisa Múzeum kiadványai: B sorozat 1. Dunaújváros

- LŐRINCZY Gábor
1988 Farkas Sándor, a múzeumalapító gyógyszerész (1862–1926). *Honismeret* 16. Budapest 54–55.
- LUKÁCSY Imre
1924 A dunavecsei református keresztyén egyház és község története. Dunavecse
- MÁRTON Lajos
1910 A vármegye őskora. Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye régészeti emlékei az őskortól a honfoglalásig. In: Borovszky Samu (szerk.): Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye I. (Magyarország vármegyéi és városai). Budapest 166–199.
- MÁTHÉ Elek
1943a A Dunamellék. *Protestáns Szemle* 52:6. Budapest 173–178.
1943b Ahol gyermek voltam. In: Molnár Lajos (szerk.): Beszél a múlt. A dunavecsei ref. egyházközség és a község története. Dunavecse 160–167.
- MATZ, Friedrich
1968 Die Dionysischen Sarkophage. Die antiken Sarkophagreliefs. Die Sarkophage mit Darstellungen aus dem Menschenleben 4.1. Berlin
- MOLNÁR Lajos
1944 A 200 éves templom. In: Molnár Lajos (szerk.): A 200 éves templom. Emlékfüzet a dunavecsei ref. templomban tartott hálaadó istentiszteletről. Dunavecse 10–12.
- MOLNÁR Miklós
2001 Beszélő fotográfiák. Dunavecsei emlékképek az 1850-es esztendőktől az 1950-es évekig. Budapest
- MÓRICZ Pál
1926 Ahol lustálkodott, mulatott és verseket irt Petrovics mészáros kóbor fia... *Magyarország* 7:166. Budapest 10.
- NAGY Béla
1964 Adatok Solt község történetéhez. Solt
1990 Solt nagyközség monográfiája. Solt
- NAGY Iván
1874 Szobai régészkedés. *Archaeologiai Értesítő* 8. Budapest 126–130.
- NAGY Lajos
1923 Kézműves szerszámok a pannoni síremlékeken. Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 1. Budapest 42–57, 218–220.
1945 A budai hegyvidék újabb szórványos sírleletei. Budapest Régiségei 14. Budapest 535–560.
- NAGY Mihály
2007 Lapidárium. A Magyar Nemzeti Múzeum római kőtára. Budapest
- NASZÁLY Sándor
1974 Húszéves a dunavecsei Petőfi Emlékmúzeum. *Petőfi Népe* 29:238. Kecskemét 5.
1983 Dunavecse története. Dunavecse
- NÉMETH Attila
2014 Római kori hangszerek Pannoniában. MA szakdolgozat (kézirat). Pécs
- OROSZLÁN Zoltán
1922 A Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárának ásatása Dunapentelén 1922. július havában. *Archaeologiai Értesítő* 39. Budapest 93–96.
- ORTVAY Tivadar
1876 A Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiség-gyűjteménye 1874-ben. Az osztály évi gyarapodásának, rendezésének, kiadásainak, személyzete működésének és az évi lelethelyek kimutatása. *Archaeologiai Közlemények* 10. Budapest 83–133.
- PÁNYA István – ROSTA Szabolcs
2015 A Dunapataj és Solt közötti terület késő középkori településhálózatának változása. In: Balogh Csilla – Petkes Zsolt – Sudár Balázs – Zsidai Zsuzsanna (szerk.): ...In nostra lingua Hringe nominant. Tanulmányok Szentpéter József 60. születésnapja tiszteletére. Budapest–Kecskemét 243–268.
- PETKES Zsolt – ZSIDAI Zsuzsanna (szerk.)
2013 Városi legendák a Tételhegyről. *Solti Aranykulcsos Füzetek* 1. Kecskemét
- POLGÁR Iván
1932 Fejérmegye római mérföldkövei. Székesfehérvári Szemle 2. Székesfehérvár 6–10.

- PROHÁSZKA Péter
 2021 Római sírkőtöredék Dunavecseről. In: Kovács Péter – Szabó Ádám (szerk.): *Studia Epigraphica Pannonica (SEP) Vol. XII. Felirattani közlemények és történeti tanulmányok 2020-ból.* Budapest 191–196.
- RÓMER Flóris
 1874 MÉM MDK, Tudományos Irattár, Rómer-jegyzőkönyvek XXXVI. (kézirat)
 1876 Kiadatlan római feliratok. *Archaeologiai Közlemények* 10. Budapest 24–57.
- RÖRING, Christoph Wilhelm
 1983 *Untersuchungen zu römischen Reisewagen.* Koblenz
- ROTHER, Ursula
 2012 *Clothing in the Middle Danube provinces. The garments, their origins and their distribution.* *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 81. Wien 137–231.
 2018 *Veiling in Pannonia.* In: Ivleva, Tatiana – Bruin, Jasper de – Driessen, Mark (szerk.): *Embracing the provinces/ : society and material culture of the Roman frontier regions/ : essays in honour of Dr Carol van Driel-Murray.* Oxford–Philadelphia 93–100.
- SÁGI Károly
 1945 *Kocsiábrázolások Pannonia császárkori szepulchrális vonatkozású kőemlékein.* *Rappresentazioni del carro sui monumenti sepolcrali della Pannonia imperiale.* *Archaeologiai Értesítő* 5–6. Budapest 214–248.
- SÁNDORNÉ ABLONCZY Zsuzsanna
 2018 ... És még mindig beszél a múlt. A Dunavecsei Református Polgári Iskola regényes története. Dunavecse
- SCHOLZ, Markus
 2012a *Grabbauten in den nördlichen Grenzprovinzen des Römischen Reiches zwischen Britannien und dem Schwarzen Meer, 1–3. Jahrhundert n. Chr. Teil 1.* *Monographien des Römisch- Germanischen Zentralmuseums* 103, 1. Mainz
 2012b *Grabbauten in den nördlichen Grenzprovinzen des Römischen Reiches zwischen Britannien und dem Schwarzen Meer, 1–3. Jahrhundert n. Chr. Teil 2.* *Monographien des Römisch- Germanischen Zentralmuseums* 103,2. Mainz
- SOÓS Árpád
 1929 *Solt nagyközség története.* Paks
- SZABADVÁRY Tamás
 2021 *Ismeretlen fénykép az 1922-es dunapentelei cserkészásatásról.* *Az Intercisa Múzeum Évkönyve* 5. Dunaujváros 20–23.
- SZÁRAZ György
 1976 *Tornyok és temetők. Tükör* 13:9. Budapest 8–9.
 1982 *Kötődések. Kisalföld* 38:195. Győr 12–13.
- SZENTPÉTERI József
 2008 *Ásatások Solt-Tételhegyen. Egy elfeledett város a Kárpát-medence közepén.* *História* 30:4-5. Budapest 62–64.
 2012 *Óskori és középkori emlékek a solti Tételhegyen.* *História* 34:5–6. Budapest 9–12.
- SZILÁGYI János
 1950 *Építőmunkások és szerszámaik a római világbirodalomban.* *Építés - építészet* 2:8. Budapest 537–541.
- SZONDI Béla
 1938 *Teleki Pál gróf bajtársi látogatása a KIE táborában.* *Uj Magyarország* 5:178. Budapest 4.
- TÍMÁR Péter
 2019a *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adattára I. Aba - Dústelek.* Szeged
 2019b *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adattára II. Ebed - Kázsmárk.* Szeged
- TÓTH Antal
 1990 *A Pesti Vármegyeháza.* Budapest

- H. TÓTH Elvira
 1972 Régészeti kutatások Bács-Kiskun megyében. *Cumania* 1. Kecskemét 235–261.
 1990 Négy évtized régészeti kutatásai Bács-Kiskun megyében (1949–1989). *Cumania* 12. Kecskemét 81–234.
- H. TÓTH Elvira – HORVÁTH Attila
 1968 Tass-Templomhát. Régészeti Füzetek 21. Budapest 80.
- TÓTH István
 1984 Magna Mater és Attis kultuszának emlékei Pannoniában (Emlékkatalógus). Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 29. Pécs 127–161.
 1989 The Remains of the Cult of Magna Mater and Attis in Pannonia (Catalogue). *Specimina Nova Pars prima* 5. Pécs 59–121.
- B. VÁGÓ Eszter
 1957 Ergänzung zum Katalog der Steindenkmäler in Intercisa I. In: Borzsák István (szerk.): *Intercisa II. (Dunapentele) Geschichte der Stadt in der Römerzeit. Archaeologia Hungarica, Series nova* 36. Budapest 630–633.
- VISY Zsolt
 1977 Intercisa. A római kori Dunaújváros. Budapest
 1997 Die Wagendarstellungen der Pannonischen Grabsteine. Pécs
 2020a Flavius (Festus?) sírköve Baracsról. In: Kovács Péter – Szabó Ádám (szerk.): *Studia Epigraphica Pannonica (SEP) Vol. XI.: Felirattani közlemények és tanulmányok 2019-ből.* Budapest 289–294.
 2020b Der Grabstein des Flavius Festus (?) aus Annamata-Baracs. In: Thüry, Günther E. (szerk.): *Domi militiaeque Militär- und andere Altertümer. Festschrift für Hannsjörg Ubl zum 85. Geburtstag. Archaeopress Roman Archaeology* 68. Oxford 176–178.
- WARDLE, Mary Angela
 1981 *Musical instruments in the Roman world. Vol. 1 (Ph.D. Dissertation).* London
- WOSINSKY Mór
 1896 Tolna vármegye története. Első rész: Tolna vármegye az őskortól a honfoglalásig. II. kötet. Budapest
- ZINN, Frank
 2001 Untersuchungen zu Wagenfahrtdarstellungen auf provinzialrömischen Grabdenkmälern. *Kölner Jahrbuch* 34. Köln 141–266.
- ZOLNAY Jenő
 1908 Árpád vezér sírja. Új nyomokon. Történelmi tanulmány. Budapest
- ZSIGA-HORNYIK Adrienn
 2014 Török Aurél titélhalmi ásatása (1886). In: Somogyvári Ágnes – Szentpéteri József – V. Székely György (szerk.): *Településtörténeti kutatások. Solt–Tételhegy, Kiskunfélegyháza, Amler-bánya.* *Archaeologia Cumanica* 3. Kecskemét 33–40.

KJM
Kecskeméti
Katona József Múzeum